

היי אדם כלל לא הלכות קהת

(מג) כשאר ספרים ראוי לו להחמיר שלא ישב בשוה להן ועכ"פ יהיה מונח על איזה דבר אבל בס"ה נ"ל דאפילו מונחת באה"ק והא"ק עומד על ספסל אסור לישב על הספסל ועכ"פ בעינן גבוה ג"ש ואם הס"ת מונח על כלי אחר ולא על הספסל שיושב עליו צריך שתהיה גבוה ממנו טפח (ל"א כ"ג) ז"ל ע"כ שה"א רק מסידת מסילות) ואסור להניח ספרים ע"ג קרקע ואפי" על המדרגות שלפני אה"ק. ומ"מ אם המקום דחוק מותר לישב בשוה עם ספרים בשעת הדחק:

(מד) אסור לתלות ס"ת אפי" כשעומדת באה"ק ותולה האה"ק אסור ונ"ל דאפי" כשאה"ק מחובר ביתדות לכותל אסור:

(מה) אין זורקין כתבי קדש ואפי" הלכות ואגרות ואסור להפוך אותם על פניהם ואם מצאו הפוך צריך להפכו:

(מו) אין להשתין מים בפני ספרים ולעת הצורך עכ"פ יהיו מונחים גבוהים י"מ. ועיין בג"א כלל ג' סימן ג'.

(מז) אין לקנות מפות ומעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה ומ"מ בדיעבד שעשה מותר (ס"י קמ"ג ועיין ס"ר) וכ"ש מדברים שנשתמש בהם לע"ז דבזה אפי" בדיעבד אסור וצריך למכרן ולקנות אחרת ואפי" נר של בהכ"נ או ללמוד בו אסור לעשות אפי" משענה הנוטף מגרות של ע"ז:

(מח) אסור להשתמש בספר להנאת יגון להגין בפני החמה או כדי שלא יראה חבירו מה שעושה אבל אם השמש זורחת על הספר שלומד בו מותר להגין בספר אחר להיות לצל כיון שאינו עושה להנאתו (ס"ס ס"י תתק"ז ול"ע דזה סותר למ"כ כ"ס תתק"ג וכן להניח ספר שלומד בו כדי להגביה יש להתיר, ואם מונח ספר אחד לכ"ע מותר להניח ספר אחר עליו (ס"י קכ"ד נתי"א ס"ק י"ד). לא ישרטט קונטרס על הספר שהקונטרס עדיין אין בו קדושה אבל לכתוב עליו מותר ואל יניח קונטרס או שום דבר אחר בספר ופשיטא לכתוב בו השבונות ולא ינסה בו בקולמוס וצריך למחות בקושרי ספרים שמדבקין בלוחות הספרים כ"ק והמאבד כ"ק עובר בלאו דלא תעשון כן לה"א (מ"א ש"ס ס"ק ט):

דין הורדה מקדושה לקדושה יתבאר בכלל ס"ה:
(מט) מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ס"ת ואפי" ירש מאביו מצוה לכתוב לו משלו שנאמר ועתה כתבו לכם השירה הזאת וקבלו וז"ל יר"ל התורה שנכתב' בה השירה ואפי" יש לו הרבה ס"ת אינו רשאי למוכרו ואפי" אין לו מה יאכל רק ע"י הדחק אם לא ע"י שאלה למי"ן (י"ד ס"י ר"ע):

(נ) י"א דבזמ"ז המ"ע הוא לקנות מקרא משנה גמרא ופוסקים והם קודמין לכתבת ס"ת דדוקא בימיהם שהיו לומדים בע"פ מתוך הס"ת אבל בזמנינו יותר טוב ללמוד בספרים הנדפסים. וי"א דעכ"פ איכא ג"כ מ"ע שיכתוב לו ג"כ ס"ת וירא שמים יצא ידי כולם אם ידו משנת ואם אין ידו משנת ויבוא עי"ז לידי ביטול תורה שאין לו זכרי גמ' ופוסקים נ"ל דלכ"ע הם קודמים לס"ת דבודאי תלמוד תורה חשוב יותר מכתבת ס"ת שהרי מוכרין תורה ללמוד תורה ונ"ל דהספקת לומדי תורה קודם לכתבת ס"ת ודלא כההמון שחושבים שבכתב' ס"ת המצוה שאין למעלה ממנה וכו' לבד קונים העה"ב ואינם נותנים להספקת לומדי תורה כלל והם בחשך ילכו ומכ"ש שמפורים בשעת נתינת הס"ת לבהכ"ס בסעודות וריבוי נרות והוצאות מרובות ואלו ישמעו לדברי חכמים בודאי יותר טוב לפזר לעניים לומדים:

כלל לב. דין נשיאת כפים ותחנון ולמנצח (ס"י קכ"ח):

(א) מ"ע מה"ת שיברכו הכהנים את העם שנאמר בה תברכן ואין נשיאות כפים בפחות מי' וכהנים מן המנין מדכתיב בה בוי בני ישראל וילפינן מהא דכתיב ונקדשתי בתוך ביי והתם ילפינן דאין פחות מי' (כ"כ הכ"ן במגילה וע"ש בר"ן ע"כ ש"כ) אסמכתא בוי ע"ש א"ס כוונתו נ"כ על כ"כ ועדאורייתא אפי' נפקות מי' ונ"ע) וכל כהן שאין לו מדברים המעכבים ואינו עולה לדוכן עובר בעשה ואינו

עובר

חיי אדם כלל לב הלכות נ"כ

עובר אאיכ שאומרים לו ליטול ידיו לדוכן או לעלות או כשהשיץ קורא כהני אבל בלא"ה אינו עובר שנאמר אמור להם ותיא כד יימרון להון ואינו עובר אלא כשלא בירך עדיין באותו יום אבל אם כבר עלה לדוכן פ"א באותו יום אעיג שמותר לעלות לדוכן אפי' בצבור א' אפי' כמה פעמים בין מ"מ אינו עובר בעשה :

(ב) ברכת כהנים אינו אלא בלהיק ובעמידה ובנשיאת כפים ופנים כנגד סני' ובקול רם לא גדול ולא קטן אלא בינוני וכ"ז הוא מן התורה ודרשו מן הפסוקים שזהו שאמר בתורה כה תברכו (עין ח"ר ש"ל שפראה הקב"ה למשה האיד כט"ז) כפיהם למעלה כמו שאמרו על הקדש הזה לכס' :

(ג) ששה דברים מונעין נ"כ הלשון והמומין והעבירה והשנים והיין ושוממת ידים וכ"ז אינו אלא מדרבנן (ואפי' יין שלמדו מדסמך פרת זרכת כהנים לכיר לומר מה כיר אסור ביין אף כהן מכרך מ"מ אינו אלא אסמכתא כדאיתא בדהיא בתענית כ"ז). הלשון כיצד . העלגים שאין קוראין האותיות כתיקונן או שהוא כבד פה וכבד לשון שאין דבריו ניכרים לכל והקורא לשבולת סבולת (רמב"ם כ"ל שקורא לזין ימין שמאל כסמך) ומ"מ במדינות רוסיא שרגילים הרבה בזה אינו מעכב (ט"ז) :

(ד) המומין כיצד . מי שיש לו מום בפניו או בידיו שהם עקומות או עקושות מי שריריו יורד על זקנו או שעניו זולפות דמעות וסומא אפילו באי מעיניו לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלין בו ואי הוא דש בעירו שרגילים ומכירים אותו שיש בו מום ואפילו אינו עירו רק שבא לשם להיות סופר או מלמד ומשרת כיון שהיה שם למ"ד יום חשוב דש בעירו ומותר אבל אם בא לעיר באקראי אפי' שהיה שם לי יום אסור (פ"ק ח"ר דלא ככ"ח) ומ"מ גיל בזה אם היה בבהיג בשעה שקוראין כהנים ועקר ברצה יעלה וכן אם היו ידיו צבועות לא ישא כפיו ואם רוב העיר מלאכתן בכך מותר ואם מנהג המקום שהכהנים משלשלים הטלית על פניהם ומכניסים ידיהם תחת הטלית מותר בכל המומין דאז לא יסתכלו אבל אם אין המנהג כן אעפ"י שרוצים הכהנים עכשיו לשנות מנהגם אסור דמ"מ כיון שרואים שמשנים מנהגם יסתכלו בהם :

(ה) עבירה כיצד . כהן שהרג את הנפש אפי' בשוגג כיון שלא עשה תשובה אסור כתיב ובפרשכם כפיכם כו' ידיכם דמים מלאו אבל אם הרג בשוגג ולא מת מיד די"ל דמת אחיז מחמת שהרוח בלבלתו וכיש אם מל תיגוק ומת דאכזיב ג"כ לשם מצוה מותר . וכהן שהמיר ועשה תשובה מותר ופשיטא אם אנסן אותו וכהן שנשא גרושה או חלוצה לא ישא כפיו ואין נוהגין בו קדושה אפי' לקרות לתורה ראשון ואפילו גרשה או מתה פסול עד שירור הנאה על דעת רבים מהגשים שהוא אסור בהן (עין פ"ק ס"ק ל"ט) וכן אם נטמא למת שאינו משבעה קרובים פסול מכל מעלות כהונה עד שישוב ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים ומי שיש לו בת שזנתה או שהמירה דמסתמא ג"כ זנתה אין מחויבים לקדשו לפתוח ראשון שהיה לו להרגילה מקטנותה שלא תזנה אבל מ"מ נושא כפיו וכיש אם כהן הוא עז פנים ורשע בשאר עבירות שמותר לישא כפיו . החלל דהיינו הנולד מגרושה או חלוצה אינו נושא כפיו (פ"ק ס"ק ס"א) :

(ו) השנים כיצד . קטן שהוא פחות מ"ג שנים או שידוע בודאי שלא הביא עדיין ב' שערות (עין ח"ר דלא כפ"א דהא אינו אלא מדרבנן) אינו נושא כפיו בפני עצמו אבל עם כהנים גדולים נושא ללמוד ולהתחנך אבל מי שהביא שתי שערות במדינתו שאין נ"כ אלא ביי"ש מותר לישא כפיו אפילו בפ"ע דאין זה אלא אקראי אבל במדינות שנושאין בכל יום לא ישא בפ"ע עד שיגיע לשנים שראוי למלאות זקנו :

(ז) היין כיצד . שתי רביעית יין בבת אחת לא ישא את כפיו שתי בב' פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר ואם שתי יותר מרביעית אעפ"י שהוא מזוג ואפילו שתאו בכמה פעמים אסור עד שיסיר יינו מעליו ואפי' שתי שאר דברים המשכרי' כגון יייש ומי דבש פלוגתא בין האחרונים ולכן ראוי שלא ישתה קודם נ"כ שום דבר המשכר ועכ"פ ככהן שחלש לבו ולא יוכל לישא כפיו אם לא יטעום דבר מותר

היי אדם כלל לב הלכות ניב

מותר לקדש על רביעית יין שיתן לתוכו מים או שישתה בב' פעמים ומכ"ש דלענין קידוש אי"צ לשתות רק מלא לוגמיו ומכ"ש דמותר לקדש בכהאי גוונא על מי דבש או שיטעום מעט יי"ש כדי שלא יבטל מ"ע :

(ה) טומאת ידים ביצר . כהן שלא נטל ידיו אסור וי"א דאפילו נטל ידיו שחרית אעפ"כ צריך לחזור וליטול ולברך . וי"א דכל שלא נגע במקום מטונף ולא הסיח דעתו מותר לסמוך על הנטילה דשחרית ואפילו אם נוטל אינו מברך וכן נהגו ולכן לא מקפידים גיב על הפסק שבין נט"י יותר מהילוך כיב אמה ולכן כל כהן יזהר בעצמו שלא יגע ולא יסיח דעתו ויחזור ויטול ידיו עד הפרק דהיינו חיבור היד לזרוע ואם אי"א לו ליטול ידיו עכשיו כגון שאין לו מים מותר לסמוך ע"ז ולישא כפיו אבל כשנגע במקום מטונף דצריך נט"י מדינא אסור לו לישא כפיו עד שיטול ידיו אלא שנהגו שאף בזה אין מברכין ענט"י . והלוי יצוק המים ואם אין שם לוי יצוק בכור פטר רחם לאם ואם אין שם בכור יטול הכהן בעצמו . ואם הלוי חכם והכהן עם הארץ כתב המ"א שיש בזה מהלוקת אבל ע"ת וא"ז כתבו להדי" דאפי"ה צריך הלוי ליצוק על ידיו :

(ט) כהן שהוא אבל בתוך שבעה כגון קובר מתו ברגל מדינא ולמנהגנו בתוך שלשים על שאר קרובים או כל יבי"ח על אביו ואמו אסור ויצא מבהכ"נ ואפילו אין שם כהן אלא הוא ומ"מ אם לא יצא מבהכ"נ חייב לעלות ואם הוא אונן יזהר מאוד לצאת דאפשר שאפילו הוא בבהכ"נ אסור לעלות ונ"ל דאם נודע באמצע ג"כ שמת לו מת ונעשה אונן א"צ להודיע לו עד שיגמור דאינו אלא מדרבנן כיון שאינו בשמחה (לא כמלא דין זה דאזכר ברמב"ם ושאר פוסקים אלא שמהר"ם טיקטין כ"כ וכבר הבינו המ"א ב"ש"ק ס"ד) אבל כשנודע שיש שם טומאת מת צריך שיצא אפי"ה באמצע שהרי ג"כ אינו דוחה טומאה (כדליתא בהדי"ה בירושלמי ריש פרק טי עממו ונב"מ גבי אבידה נבה"ק ועיין לעיל כלל כ"ט) ואם יש גוסס שם נ"ל דמותרים לכנוס לניב (עיין ב"ד ס' ע"ע) :

(י) אסור לכהנים לעלות לדוכן במנעלים שמא יפסוק לו רצועה ויקשרנה בעוד שחבריו מברכים ויאמרו שהוא בן גרושה אפילו במנעלים שאין להם רצועות אסור דלא פלוג רבנן . ונכון שיצינעם תחת הספסלים שלא יהיו מגולים ואם הם מחוברים עם המכנסיים לכ"ע מותר :

(יא) אין ג"כ אלא ביום דומיא דעבודה ובשעת תפלה . ודוקא בשחרית ובמוסף ובנעילה ביה"כ אבל לא במנחה ביה"כ שמתפללין בעוד יום גדול כמו שאר ימים וגזרו מנחה יוה"כ אמו מנחה של כל השנה ואז אסור לניב דשכיחא שכרות אבל במנחה של שאר תעניתים כיון שאין בהם נעילה מתפללים סמוך לחשיכה ואינו דומה למנחה של שאר ימים ולכן ג"כ . ובמדינותינו המנהג שאין ג"כ אלא ביו"ט בין שחל בחול או בשבת ויש מקומי שאינם ג"כ אפילו ביו"ט שחל בשבת והוא טעות . ואף שנהגין בן משום שהוששין שאין ג"כ אפי"כ שטובלין לקריין ואינן רוצין לבטל עונתן אין כדי בזה לדחות מ"ע ומוטב שיהיו ג"כ אף ששמשו ולא יכולין לחזור ולטבול וכ"ש מה שהוששין שהוא איסור גדול לשמש ובאין עי"ז לחטא והוא טעות שאין בו איסור כלל רק שהחמירו על עצמן :

(יב) כל כהן שאין רוצה לעלות לדוכן יצא קודם רצה מבהכ"נ ויעמוד שם עד אחר שקרא החזן כהנים ואז מותר לכנוס . ומ"מ נוהגים שלא לכנוס לבהכ"נ עד שיגמרו ג"כ שלא יאמרו שהם פגומים אבל חפסולים אי"צ לצאת דאין כוונתו על חפסולים ואפי"ה אמרו לו עלה אינו עובר (מ"א סק"ד) :

(יג) סדר ג"כ כך הוא . יטלו ידיהם קודם רצה ובדיעבד אף לאחר רצה (א"ר) עד חיבור היד עם הזרוע וקודם הנטילה יחלצו מנעליהם או אם אפשר שלא יגעו במנעלים אז מותר לחלוץ אף אחר הנטילה ולכתחלה כשמתחיל הש"ץ רצה כל כהן שבבהכ"נ נעקר ממקומו לעלות לדוכן ובדיעבד עכ"פ קודם שמשיים הברכה ואף אם לא יגיע שם עד שסיים הש"ץ רצה או מודים (א"ר) שפיר דמי (וג"ל ראה לדברי מסוטה ל"ק דפריך על ע"ז והא לא עקר ומשני לכייד פורתא ופא התס

מח

חיי אדם כלל לב הלכות נ"ח

אינו הולך לדוכן עד אחר מודים) אבל אם לא עקר רגליו עד שסיים רצה (א"ר) אפי' מחמת אונס כגון שהיה עומד בתפלה שוב לא יעלה ואינו עובר בעשה במה שהשייך קורא כהנים כי אין כוונתו רק על הפנוים משא"כ על האנוסים ומי"מ אם עלה לא ירד (מ"א סק"י רדב"ז) (ולא מהני סינוד קלמ כמו גבי ש"ץ בסעיף כ' להמס דוקא אם אין שם כהן שלא יתבטל כ"כ דלא כפ"ק ואם אין שם כהן אחר והוא עומד בתפלה נאמת ינוד קלמ כדי שיוכל לישא כפיו ואם לא עקר פורתא ז"ע אם אינו עובר דכשקורא הש"ץ כהנים א"כ אפשר דקוץ לעלות) דכתיב וישא אהרן כו' וירד מעשות ר"ל לאחר שנשא כפיו גמר מעשות שי"מ שניב בעוד העבודה בידו ולא מקרי עקירה אלא מה שעוקר רגליו לצורך ניב אבל מה שבא לבהכ"נ לא מקרי עקירה ומי"מ אם עקר רגליו מביחו כדי לעלות לדוכן הוי עקירה (מ"א ס"ק י' בשם כ"ה דאם היה נימו מסוך לבהכ"כ כ"ל דל"ד אלא להעיקר אם היה העקירה לילך לבהכ"כ להמפלל או רק לכ"כ):

(יד) לאחר שאמרו מודים דרבנן עם הצבור אומרים ירמי"א שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלימה ולא יהא בה מבשול ועון מעתה ועד עולם ומאריכים בתפלה זו עד שיכלה השייך ולך נאה להודות כדי שיענה הצבור אמן גם על ברכתם וי"א עד שיסיימו הצבור אמן כדי שיהיה הברכה תיכף לתפלה זו:

(טו) עומדים בדוכן פניהם כלפי היכל ומי"מ אפילו במקום שאין שם ס"ת מי"מ יש ניב ואחוריהם אל העם ואצבעותיהם כפופים עד שהשייך מסיי' ברכת מודים ואז החזן אומר בלחש או"א עד מלת כהנים ואז אומר בקול רם כהנים ומסיים עם קדושיך כאמור בלחש כך נוהגין במדינות אלו. והגרי"א הנהיג כדעת הפוסקים שהחזן א"א כלום אלא שאיש אחר קורא כהנים ומי"מ הקריאה אינו מעכב ואז מחזירים הכהנים פניהם כלפי העם ואם אין שם אלא כהן א' אינו קורא לו כהנים דכתיב אמור להם משמע לשנים ומי"מ מחוייב לעלות לדוכן ומברך אלא די"א דיחיד אינו אלא מדרבנן מדכתיב להם וי"א דאפי"ה חייב מה"ת אלא שהפסוק ממעט רק הקריאה ואם יש עמו קמן אף שהוא פחות מבין י"ג יקרא כהנים דהא יש נוהגין לקרות אפילו יחיד (עיין פ"ק וא"ר):

(טז) בעוד שפניהם כלפי היכל מתחילין לברך ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה לאפוקי אם כולם שונאים לכהן או שהכהן שונא לעם לא ישא כפיו (ק"א ס"ק י"ט) ובאמצע הברכה מחזירין פניהם כלפי העם (כי י"א שישנו כל הנכונה ופניהן להיכל וי"א להיפך לכך הכריעו האחרונים ללא"ת יד' שניהם):

(יז) מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם ומגביהים יד הימנית מעט למעלה מהשמאלית ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכווני' לעשות ה' אוירים דהיינו שמדבקין יחד ב' אצבעות וא"כ בין ב"א לב"א אויר א' ובין האצבעות לגודל אויר א' וא"כ בכל יד ב' אוירים ואויר בין גודל לגודל ולכן צריך ליהרר אף שמגביה קצת ידו הימנית שלא יבטל האויר שבין גודל לגודל ולא יגעו ב' גודלים זה לזה כדי שיהיה אויר ופורשים כפיהם כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ ואחוריו ידיהם כנגד השמים ולא זקופים בשוה למעלה:

(יח) לאחר שסיימו הברכה עונין הצבור אמן ואז החזן מקרא להם מלה במלה ולא יקריא בעי"פ אלא מתוך הסידור כדי שלא יתבלבל דכתיב אמור להם וקבלו חז"ל דר"ל שאחר יקרא להם מלה במלה. ונוהגין במדינות אלו שאפילו תיבת יברכך מקרא להם אפי"ג דבזה ליש טעות וכשסיימו הכהני' וישמרך עונין הצבור אמן וכן אחר פסוק ב' בויהונך וכן בפסוק ג' בשלום:

(יט) אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום וצפון יברכך וישמרך אליך ויחנך אליך לך שלום שתיבו אלו הם לנוכח ולא ינגנו בב"כ אלא ניגון א' שלא יתבלבלו:

(כ) ואח"כ מתחיל השייך שים שלום ואז הכהנים מחזירים פניהם להיכל

ואומרי'

חיי אדם כלל לב הלכות נ"כ

ואומרי רבון העולמי עשינו מה שגורת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ומאריכים בתפלה זו עד שיסייג השי"ן ברכת שים שלום כדי שיענו הצבור אמן על שניהם ולכן בריה וי"כ שמאריכין אחר ב"כ בניגונים ופיוטים לא יתחילו לומר הרבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם השי"ן הברכה ואם אינם יכולים להאריך ב"כ יאמרו אדיר במרום כו עד שיסיימו כא' :

(כא) אין הנהנים רשאים להתזיר פניהם עד שיתחיל השי"ן שים שלום ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיימו הצבור לענות אמן על ברכת שים שלום :

(כב) כשמחזירין פניהם בין בתחלה ובין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין דהיינו אם עומד ופניו למזרח יחזיר פניו לדרום ואח"כ למערב ואח"כ נ"כ שעומד ופניו למערב יחזיר פניו לצפון ואח"כ למזרח :

(כג) כשירדו מן הדוכן לא יגעו במנעליהם ואם נגעו ישלו ידיהם :

(כד) אין השי"ן רשאי לענות אמן אחר ב"כ והאידינא שמתפללין מתוך הסידור ול"ה שמא יתבלבל מותר לענות אמן אחר ב"כ דהיינו בסוף כל פסוק דלא מיקרי הפסק שזהו צורך תפלה אבל אחר ברכת אקב"ו לא יענה דאין זה מהתפלה (ו"ו) אבל מ"א ס"ק כ"ט כ' דגם אמן זה הוא צורך תפלה ופשיטא שלא יאמר המקרא אפילו אם אין השי"ן מקרא אלא אחר מ"מ לא יאמר הרבון שאומרים הצבור שלא יבא לידי טעות :

(כה) לכתחלה משתדלין שיהיה השי"ן ישראל וכשהזון כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקריא לכהנים ב"כ והזון עומד ושותק ומתחיל שים שלום :

(כו) אם השי"ן כהן אם יש שם כהנים אחרים לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו דאז צריך לעלות אבל מה שקורין כהנים כיון שלא עקר ברצה אסור לעלות דאין כוונת הקורא רק על מי שאינו עומד בתפלה ואם אין שם כהן אלא השי"ן כיון שמתפללין מתוך הסידור ול"ה שמא יתבלבל שלא יוכל לסיים שים שלום ולכן כדי שלא יתבטל נ"כ יסמוך על הנטילה שנטל קודם התפלה ויעקור רגליו מעט ברצה ויאמר עד ולך נאה להודות ואז יעלה לדוכן ויקריא לו אחר ואח"כ הוזר ומסיים שים שלום :

(כז) אין המקרא שקרא כהנים רשאי לקרות כהנים עד שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים ואין הנהנים רשאים להתחיל ברכת אקב"ו עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי הקורא ואין המקרא רשאי להתחיל תיבת יברוך עד שיכלה אמן מפי הצבור שעונים אחר ברכת אישר קדשנו ואין הנהנים רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מן המקרא ואין הציבור עונים אמן עד שתכלה ברכה מפי הנהנים :

(כח) כהן שנשא כפיו והלך לבהכ"ג אחרת יכול לישא כפיו פעם אחרת. וכהן שלא התפלל עדיין והצבור הגיעו לנ"כ נושא כפיו ואח"כ מתפלל ואם מתירא שיעבור זמן תפלה ילך לחוץ ויתפלל ואם אמרו לו לעלות חייב לעלות אף שיעבור זמן תפלה ותפלה דרבנן ונ"כ מה"ז ואם מתירא שיעבור זמן ק"ש יקרא עכ"פ פסוק ראשון :

(כט) בשעת נ"כ לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיו פניהם נגד פני הנהנים ולא יסתכלו בהם כדי שלא יסיחו דעתם אבל ראייה בעלמא מותר דדוקא בזמן המקדש שהיו מברכים בשם המפורש והשכינה היה שורה על ידיהם היה אסור אפי' ראייה בעלמא משא"כ בזמננו ומ"מ נוהגין גם עכשיו זכר למקדש ואין רואין בהם כלל וגם הנהנים לא יסתכלו בידיהם ע"כ נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית וכן עיקר (פ"ר נ"ט ר"ג) ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית שלא יסתכלו העם בהם :

(ל) עם שאחורי כהנים אינם בכלל הברכה אבל מלפניהם ובצדיהם דהיינו

צודק שלפניו אפי' מחיצ' של ברזל אינה מפסקת אבל צדדי' שלאחריהם כגון אותם העומדי' בכותל מזרח והארון הקודש בולט קצת והכהנים עומדים לפניו אינן בכלל הברכה ולכן צריך לזוהר שילכו ממקומם למקום הפנוי שיעמדו עכ"פ בצדי' הכהנים ואם א"א לזוז ממקומו הוי' כאנוס והי' בכלל הברכה:

(לא) בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אלא ישתקו ויכוונו לברכה אך נוהגין לומר כשמנגינ' וישמרך ויתונך שלום הרבון שהוא טוב למי שחלם לו חלום רע ויכוין שיסיים עם הכהנים כדי שהצבור יענו אמן גם על תפלתו. ומה שנוהגין העולם שאומרים ב"פ הרבון ובתי' שלום אומרים יה"ר גיל שמי שחלם לו באותו הלילה עכ"פ יותר טוב שיאמר גם הפעם הג' הרבון (ע"י א"ר). ובמקום שאין עולין לדוכן וחלם לו חלום שלבו דואג לא יאמרנו לשום אדם אלא יאמר בשעה שהשי"ן אומר שים שלום רבון הגיל. ויסיים עם השי"ן ואם לא גמר עדיין השי"ן יאמר אדיר במרום כו' :

(לב) בהכ"נ שכולה כהנים אם אין שם אלא י' כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות אבל נשים וטף לא חשיבי לברכם להודייהו אבל הם בכלל הברכה ומי עונה אחריהם אמן נשים וטף ואם יש יותר מעשרה היתירים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עוני' אחריהם אמן דאע"ג דאם העונים ישראלים סגי אפילו בפחות מ"י אבל כיון שהעונים כהנים לא חשיבי בפחות מעשרה :

(לג) אסור לדבר בין תפלת י"ח לנפילת אפים (גיטת מקי' ג"מ 77 כ"ט ע"ב ד"ה לא שניק למינפל על אפיה וק' וכי תעמוד אללו כל היום לשמור אלף שהיתה מסדלתו עד שהפסיק דבזר לאקר תפלת י"ח וזו אפי' אם יפול על פניו לא תקובל תפלתו כי הנפילת אפים הוא גמר המיקון של י"ח כידוע לי"ח). וכבר נהגו ליפול בשחרית לצד ימין ובמנחה לצד שמאל. והגרי"א כתב שהעיקר לעולם על שמאל ונ"ל דאף שנוהגין כרמ"א ולכן אם מתפלל בבהכ"נ ובבהמ"ד אסור לשנות משום לא תתגודדו. מ"מ נ"ל דבמנחה אפי' המניח תפילין יפול על שמאלו אפי' כשמתפלל ביחוד. ונפ"א הוא מיושב ואם א"א אף בעמידה ואין נ"א אלא במקום שיש ס"ת. והיושב בחצר בהכ"נ או בעזרה שלפני בהכ"נ ופתח בהכ"נ פתוח הוי' כאלו יש שם ס"ת וה"ה בשעה שהצבור אומרים תחנון אפי' הוא בחדר הסמוך לבהכ"נ. א"א תחנון בלילה ולא בבית האבל ואפי' אחר שילך לביתו א"צ לאומרו דתחנון הוא דוקא סמוך לתפלת י"ח אבל והוא רחום יאמר אח"כ בביתו ונוהגין שאפי' והוא רחום אין אומרים אח"כ בביתו אפי' באבל (סימן קל"א נט"ו סק"י) וכיון דוקא בבית האבל א"א תחנון שלא להגביר הדין אבל נשהאבל מתפלל בבהכ"נ או בבית אחר אין הציבור נגדרן אחריו ואומרים תחנון (א"ר נ"ס כ"ג) במילה ובחתן א"א תחנון ובמילה בתפלת מנחה אזלינן אחר המנהג (קל"א) ובא"ר הכריע דאם מתפללין מנחה בבית התינוק קודם הסעודה או באמצע סעודה א"א תחנון אבל לאחר ברכת המזון אומרים תחנון. ונ"ל דכל זה כשמתפללין אצל התינוק אבל כשמתפללין בבית אחר אעפ"י שהבעל ברית שם אומרים תחנון אפי' קודם הסעודה (וכ"מ מלשון כל הפוסקים שכ' אלל התינוק ואל תתמה מ"ש דנשנת שקרית ואפי' מתפללין במקום אקר ומ"ש סק"ה מליכו כיוולא זו נ"מ א"א ס"ק י"א נ"ס הג"ג דנשנת שקרית א"א א"כ הרמ"ם ובמקום אומרים לדקמך) ומ"מ נ"ל ששוט דבעל ברית וסנדק ומוהל א"א לעולם במנחה אפילו לאחר ברהמ"ז דו"ט שלהם הוא :

(לד) ואומרים אשרי ולמנצה ואפי' בימים שא"א תחנון מלבד בר"ה ותנוכה ופורים שני ימים ופורים קטן ג"כ בי ימים וע"פ וערב יוד"כ וט' באב וט"ו באב ויש אומרים שט"ו באב אומרים למנצה (וע"י נ"מ א"ר). ואא"א ביום שאומרים למנצה אומרים אא"א וכשאין אומרים למנצה א"א גיב אא"א. ובבית האבל יש מחלוקת אם אומרים למנצה למעם משום דכתיב והפכתי חניכם לאבל מה חג שבעה כו' א"א למנצה ולמעם שמה"ד מתוח אומרים והמנהג שלא לומר (ועיין נ"מ א"א סימן קל"א ס"ק י"ג נט"ו) :

(לה) ואומרים עלינו לשבח וצ"ל באימה ויראה ברתת חיעה כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה וכולן עונין ואומרים אשרי העם שככה

חיי אדם כלל לכ הלכות נ"א

לו והיושע תיקנו בשעה שכבש יריחו וחתם שמו למסרע ע' 'עלינו ש' 'שלא שם ר' 'ואנחנו כורעים ה' 'הוא אלקינו :

ביאור עלינו

אחר שהוא שבה גדול נעתיק כאן מדרושים שלי לבאר הכפל די פעמים שלא עשנו כו ולא שמנו כו שלא שם כו וגורלנו כו שהוא נגד די דברים שישראל מובדלים מכל העכו"ם כמש"כ המקובלים. (א) כי נשמת ישראל הם נאצלים מאורו של הקב"ה כמש"כ נר ה' נשמת אדם ואתם קרוים אדם כו משא"כ נשמת העכו"ם שנאצלים מן השרים והיסודות (ועיין זוהר נראשית מ"ז ע"א סאגרת לילית מקלת נעמה ר"ת אלמן ונ"ל סמכותו נפסוק כי לא אלמן יסאל מאלקיו ר"ל כי יסאל אינם מאלמן"ן אלא מאלקיו). (ב) כי כל העכו"ם יש להם חוקים ונמוסים אשר כל אחד מנהיג במדינתו אבל לישראל יש להם חוקים עפ"י תורה כמש"כ מגיד דבריו כו לא עשה כו. (ג) כל העכו"ם נתונים תחת ממשלת השרים משא"כ ישראל שאמרו אין מול לישראל אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו מושל עליהם כמש"כ בפדרי"א שבדור הפלגה הפיל הקב"ה גורלות עם השרים ונפלו ישראל תחת ממשלת הקב"ה והו' כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו וכתיב אשר חלק ה' אותם לכל העמים כי כל אחד ואחד עובד למי שמושל עליו ע"ש ברמב"ן. (ד) כי כל העולם נחלק לכל העכו"ם הראוי לממשל' אותו השר ולישראל נתן ארץ ישראל הקדושה בכל מיני קדושי' והו' שאנו אומרים בשבת הגדול עלינו ולכן תקנו יהושע ולא משה שעדיין לא נשלם כל די מתנות טובות והו' שאמר 'שלא 'עשנו 'כגויי 'הארצות (ר"ת גמט' נאמה) דמצינו לשון עשיה הוא על הנפש כדאי' במדרש ואעשך לגוי גדול שאעשה אותך ברי' חדשה וכתיב ואת הנפש אשר עשו ואמרו שגיירו וכתיב ה' אשר עשה לי את הנפש ובבה"ש שאומרים שלא עשני עכו"ם ועבד ואשה כי הארץ שר"ל שלא נתחלף נשמתו בנשמתו ולזה אמר שלא עשנו כו ר"ל נשמותינו. ולא שמנו כו לשון שימה מצינו בתורה ומצות כמש"כ שם שם לו חק כו וכן שימה בפייהם וכן ושמתם את דברי וכן אשר שם משה וכן אשר תשים לפנייהם וי"ש שלא שמנו ר"ל שלא שמנו בחוקי נמוסיות אלא בתורה ומצות. ואמר אצל הנשמה כגויי הארצות ואצל תורה כמשפחות כי גויי הוא שם כלל ומשפחות הם פרט כמש"כ בעקדה ע"פ הו' גוי חוטא ונשמתם נמשך לכלם בשוה משא"כ חוקים ונימוסים יש לכל אומה חוקים אחרים. שלא שם חלקינו הוא חלק בעה"ז שהנחיל לנו ארץ קדושה. וגורלינו הוא נגד הגורל שנפלו לגורל של הקב"ה. והו' שאנו אומרים ג"כ אשרינו מה טוב חלקנו. ר"ל חלק בא"י. ומה נעים גורלנו זה הקב"ה. ומה יפה ירושתנו זו התורה 'שנקרא' מורשה קהילת יעקב. אשרינו שאנו משכימים כו ואומרים שמע ישראל כי כיון שאנו חלק מאורו לכן נוכל להעיד עליו שהוא אחד (והארככו בזה בס"א בלחוד) :

כלל לג. דין תפלת מנחה (רל"ב רל"ג) :

(א) תפלת המנחה תיקנו נגד תמיד של בין הערבים וזמן שחיטתו כשר אחר הצות היום. ומ"מ עיקר זמן הקרבתו היה בט' ומחצה ולכן זמן תפלת מנחה לכתחלה מט' שעות ומחצה ולמעלה והרוצה לאכול או לעשות מלאכה ויש לחוש שמא ישכח להתפלל מותר לכתחלה להתפלל מנחה גדולה והוא משש שעות ומחצה. וכבר כתבתי שחושבין השעות זמניות בין היום ארוך או קצר מחלקין אותו ל"ב חלקים וגם בזה מחלוקת אם מחשבין מע"ה עד צה"כ או מהנץ החמה עד שקיעתה ונמשך זמנה לכתחלה עד שעה ורביע קודם הלילה. ובידעבד או בשעת הדחק מותר להתפלל עד סמוך לצה"כ דאף על גב דבעיד נראה שהוא כמעט לילה הדבר ידוע שבשדה עדיין הוא יום רק מחמת גובה הבתים נראה כלילה :

(ב) לכתחלה יזהר שלא להתחיל דבר שצריך שהייה מרובה אפ"י סמוך למנחה גדולה כגון לכנוס לסעודה גדולה דהיינו סעודת חתונה וברית ופתיב וסעודת יום וכיוצא בו וכן בירידים שמרודים בקניית ומכירת סחורה לא יתחילו לעסוק במרימ

עד שיתפללו מנחה מו' שעות ומחצה ולמעלה ומ"מ אם התחילו א"צ להפסיק אם יש שעות ביום עוד להתפלל וכן ליהדר שלא להתחיל אפי' סעודה קטנה סמוך למ"ק והעולם נהגו להקל במקום שהשמש קורא לבהכ"נ בסעודה קטנה סמוך למ"ק ואפי' בס"ג סמוך למ"ג אבל ס"ג סמוך למ"ק לכ"ע אסור ולא מהני לסמוך על קריאת השמש ויש להחמיר בס"ג אפי' סמוך למנחה גדולה וכשיגיע זמן מ"ק צריך להפסיק אע"ג שעוד היום גדול אם יודע שתמשך סעודתו עד הלילה שמא ישכח וכ"ש במקום שיש לחוש שמא ישתכר :

(ג) אם נמשכה תפלת מנחה עד הלילה לא יאמרו תחנון דעד הצות תגבורת דינים אבל באשמורת הבוקר כיון שהוא אחר הצות אומרים . וכן צריך לזהר שלא להמשיך מנחה עד לילה שאז אין אומרים התקבל כיון שהוא יום אחר (סי' רנ"ד נס"ח) . אבל בין השמשות אומרים וכן תחנון (ט"ו סי' קל"ח) :

(ד) מי ששהה ולא התפלל מנחה בע"ש ויר"ט וכבר קיבלו הקהל שבת ויר"ט לא יתפלל מנחה באותו בהכ"נ אלא ילך לחוץ בהכ"נ ויתפלל של חול (ואע"ג דלענין מלאכה נגזר אסר הלצור כלאיתא צסי' רס"ג סעיף י"ג ל"ל דמפלה קיל טפי דען הדין גס נשצת ראוי להתפלל י"ח רק מפני כבוד הגשת לא אטרקוהו רצנן וכיון שלא קיבל עדיין שצת אוקמוהו אדינא וצוה מסולק קו הפ"ק צסי' רס"ג ססי' ט"ו) ואם כבר קיבל שבת עמהם לא יוכל להתפלל של חול אלא יתפלל ערבית שתים של שבת :

(ה) ואם בא לבהכ"נ סמוך לקבלת הצבור שבת אעפ"י שלא יוכל לגמור תפלת מנחה קודם שיקבלו שבת אין בכך כלום הואיל והתחיל בהיתר (סי' רס"ג) :

(ו) כבר ביארנו בכלל ז' דגם לתפלת מנחה ומעריב צריך נט"ו אע"ג שאינו יודע שום לכלוך ואפי' עומד מלימודו או בתוך סעודתו ודוקא שהמים מזומנים לפניו ואם עשה צרכיו צריך לחזור אחר מים ואעפ"כ א"צ לברך ברכת ענט"ו ואם מתירא שיעבור זמן תפלה לגמרי או שלא יוכל להתפלל בצבור או ינקה ידיו בכל מידי דמנקי (וצוה מתוך מה שהק' הט"ו צסי' רל"ג דצרי הע"ע אהדדי ססי' ל"ג דנסימן רל"ג מיירי להדיא מסתם ידים כדכתב אף על פי שא"ל שזס לכלוך ולכן דוקא דמזומן המים לפניו אבל צסי' ל"ג מיירי דעטא לרכיו ולכן פסק דלריך לחזור אסר מים) :

(ז) הבא לבהכ"נ ומצא שהצבור כבר מתפללין ואי אפשר לו לגמור קודם שיאמר הש"ץ קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה ומודים וקדיש כמו שהדין בכלל י"ט סימן ח' יעבור זמן תפלה יתפלל עם הש"ץ מלה במלה כמו שנתבאר שם . וכן אם רוצה להתפלל מעריב עם הצבור ואם ימתין עד אחר חזרת הש"ץ יצטרך להתפלל ערבית ביחיד יתפלל מנחה עם חזרת הש"ץ (סי' כ"ט ונס"ח) :

כלל לד . דין תפלת מעריב בחול ושבת :

(א) אם בא לבהכ"נ והצבור מתחילין להתפלל מעריב והוא לא התפלל עדיין מנחה יתפלל בעוד שהצבור אומרים ק"ש וברכותיה ואח"כ ישהה עכ"פ כדי הילוך די אמות ויתפלל תפלת י"ח של מעריב עם הציבור וכשיגיע זמן ק"ש יקרא ק"ש וברכותיה אבל לא ימתין להתפלל מנחה כשמתפלל ציבור מעריב דזה לא הוי תפלה בצבור כיון שאינן שוין (ותמיה על המ"א סי' ק"ט ס"ק ב' שכל איתחיל קודם קדיש כדי להתפלל בצבור דמפלה בצבור עדיף מאיש"ר מלכד מה שהשיג עליו א"ר דאינו מוכרח ק' הא אפשר לקייש שניהן ויעשה כמו שכתבתי להתפלל בצבור אומרי' ק"ש וברכותיה והתימא שהמ"א נעלמו כ"כ צסי' רל"ו ס"ק ג') :

(ב) מ"ע מה"ת לקרות ק"ש ערבית שנאמר ובשכבך . ותקנו ב' ברכות לפניו וב' לאחריה וגם תקנו תפלת ערבית נגד הקרבת איברים ופדרים וזמן ק"ש של ערבית משעת יציאת ג' כוכבים בינונים ואם מסופק צריך להמתין עד שהוא ודאי לילה וכל אדם יחמיר על עצמו דאף שהציבור מקדימין מ"ט תיכף ביציאת כוכבי' יקרא כל ג' פרשיות ק"ש בלא ברכות ולא יסמוך עצמו על ק"ש שקורא לפני מטתו אפילו אם מנהגו לקרות כל ק"ש דשמא תחטפנו שינה ושמא ישכח לכיון לצאת ידי ק"ש דכיון דק"ש הוא מ"ע דאורייתא קי"ל דבעי כוונה לצאת . ואשרי האיש המתפלל מעריב בזמנו בציבור (סי' רל"ה) :

(ג) אם הציבור מקדימין להתפלל יתפלל עמם וחוזר וקורא ק"ש בלא ברכו' כמו שנתבאר סי' ב'. ואם הציבור כבר התחילו ק"ש ואינו יכול לגמור ק"ש וברכותיה יתפלל עם הציבור ואח"כ יאמר ק"ש וברכותיה דאף על גב דאינו סומך גאולה לתפלה מכל מקום כיון דבערבית בלא"ה אין סומכין גאולה לתפלה שהרי מפסיקין בברכת יראו עינינו טוב יותר להתפלל בצבור ואם יכול לקרות קריאת שמע וברכותיה ולדלג ברוך ה' לעולם ידלג ויתפלל עם הצבור ויאמר ברוך ה' לעולם עם הברכה של יראו עינינו אחר התפלה (סי' רל"ו) :

(ד) אם הצבור מקדימין בקיין להתפלל קודם שעה ורביע לצאת הכוכבים לפי השבון שעות זמנות מוטב שלא יתפלל עמם ויתפלל בזמנו ביחידות ואפי' בדיעבד צריך לחזור ולהתפלל. ומי שרגיל להתפלל כלילה ושעה והתחיל ברכות קריאת שמע עם הצבור מבע"י יגמור כדי שלא יברך לבטלה וכלילה יקרא קריאת שמע בלא ברכות ויתפלל (ל"ה) :

(ה) לכתחילה מצותה מיד בצאת הכוכבים ואם אין לו פנאי כגון שלומד עם אחרים זמנה עד הצות. עבר ואיחר אפי' במזיד קורא עד עלות השחר ואם היה אנוס או שכור או חולה וכיוצא בו קורא לאחר ע"ה קודם נץ החמה ואז לא יאמר רק ק"ש ובי' ברכות שלפניה ואמת ואמונה אבל השכיבנו לא יאמר דלאחר ע"ה אין זמן שכיבה ואם היה אז אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי היה ולסטי' או שאר דברים כדלעיל כלל כיג סימן ג' לא יקרא או ק"ש פעם ב' לצאת בה ידי חובת ק"ש של יום שמאחר שעשה לאותה שעה לילה א"א לחזור ולעשותה יום אלא צריך אז להמתין לקרות ק"ש של יום עד אחר הנץ החמה (סי' כ"ח) :

(ו) חצי שעה קודם זמן ק"ש אסור להתחיל לאכול אבל טעימה בעלמא מותר ואם התחיל צריך להפסיק ויקרא ק"ש בלא ברכות דדוקא בק"ש שהוא מן התורה צריך להפסיק אבל לברכות וכן לתפלה שהוא מדרבנן א"צ להפסיק ולאחר שגומר סעודתו קורא ק"ש וברכותיה ומתפלל. ודוקא שכבר התחיל לאכול א"צ להפסיק לתפלה אבל אם לא התחיל לאכול אף על פי שכבר נטל ידיו צריך להפסיק ואם כבר בידך ענט"י יאכל המוציא ויפסיק דאכילת המוציא לא חשיב כהתחיל לאכול (ל"ו) אבל אם התחיל קודם לחצי שעה אין צריך להפסיק ואם יודע שתמשך סעודתו עד הלילה אפילו התחיל קודם צריך להפסיק וכן הדין בכל דבר שהוא מן התורה אם התחיל בהיתר דהיינו חצי שעה קודם הזמן א"צ להפסיק ואם התחיל באיסור דהיינו פחות מחצי שעה צריך להפסיק אבל במצוה שהיא מדרבנן אפי' התחיל באיסור א"צ להפסיק (ס') פ"ט מ"א ס"ק ט"ו ונס' רע"ו סק"ו ונס' תל"א ונס' תכ"ב ונס' רל"ה) חוץ מתפלת שהרית דאפילו התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק כיון דאסמכיה אקרא דלא תאכלו על הדם כדלעיל כלל מ"ו. וכשיגיע הזמן אסור להתחיל ללמוד כשלומד ביחידות אבל בצבור מותר וחצי שעה קודם אפי' ביחיד מותר כדי שלא יבטל מלימוד כ"כ :

(ז) אחר מעריב אין אומרים תחנון. ומי שהוצרך להתפלל תיכף אחר מנחה מעריב עם הציבור ולא יכול לומר תחנון נ"ל שלא יאמר תחנון אחר מעריב כיון שכבר עשאו לילה ובא"ר כתב שיאמר אחי מעריב אם הוא עדיין יום (ועי' כלל לג' סי' ג') :

(ח) מעריב של שבת י"א דאפילו הנוהגים להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל כליל שבת מבע"י ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש ופבר קבל שבת עליה הוי כלילו. ומי"מ צריך לקרות קריאת שמע כלילה בזמנה ולכן יזהר להתחיל ולאכול חצי שעה קודם צאת הכוכבים ומי"מ אם תאב לאכול מותר לאכול אף בתוך חצי שעה כיון שכבר קרא קריאת שמע עם הציבור ומי"מ יזהר לקרות אחר אכילה (סי' רס"ו זמ"א וא"ר סס). ומי"מ הנוהג כן יזהר להתפלל מנחה קודם פלג המנחה שלא יהיה ב' דסתרי :

(ט) בשבת לא יסיים שומר עמו ישראל אלא יסיים הפורס סוכת שלום כו' ובדיעבד יצא (ל"ר סס זכס כל ז') :

(י) טעה בליל שבת במעריב בענין שצריך לחזור ולהתפלל (עיין לעיל כלל

כ"ט סי' י"ז):

(יא) הש"ץ אומר ברכה אחת מעין שבע ואפילו בשבת שאחר יו"ט או יו"ט שחל בשבת אומרים אותו ואין מזכירין של יו"ט. ודוקא במקרי שיש מנין קבוע אבל כשמתפללים באקראי בעלמא אפילו בבית חתנים או אבל א"א אותו וכשקובעין על איזה ימים כמו על הירידים מקרי קבוע (ט"ז סי' רס"ח) וי"א דלא מקרי קבוע אלא במקום שיש ס"ת ואם חל יו"ט ראשון של פסח בשבת אין אומרים אותו דלא נתקן אלא משום מזיקין ובפסח הוא ליל שמורים ובעשרת ימי תשובה אומר המלך הקדוש ואם אמר האל הקדוש אם נזכר קודם שסיים יתחיל מן המלך הקדוש ואם סיים הברכה חוזר לראש (א"ר הלכות כ"ה) ופ"ח כתב דאינו צריך לחזור וצריך עיון (וע' נכנסת ס"ט):

(יב) מנהג בכל ישראל שאומרים אחר קבלת שבת קודם תפלת ערבית פרק במה מדליקין והטעם עיין בש"ע סי' ר"ע. ויום טוב שחל להיות בשבת או שבת אחר יום טוב וכן בשבת חול המועד אין אומרים אותו:

כלל לה. דין קריאת שמע שעל מטחו (רל"ט):

(א) בלילה כשהולך לשכב צריך לקרות קריאת שמע לפחות פרשה ראשונה ויש קורין כל ג' פרשיות. ולכתחלה יקרא או יושב או עומד ואם כבר שוכב יטה על צדו ויקרא ויאמר יושב בסתר ופסוקי דרחמים כמו שנדפס:

(ב) צריך לברך ברכת המפיל ולא דיישינן שמא לא יוכל לישן רק לזוהר שלא יאכל וישתה ולא יפסיק אחר הברכה ולכן אם צריך לשמש מטחו יקרא עכ"פ פרשה ראשונה של קריאת שמע ויברך ברכת המפיל אחר התשמיש:

(ג) יש מברכין ברכה זו קודם קריאת שמע ויש מברכין אחר קריאת שמע:

(ד) הישן ביום אינו צריך לברך ברכה זו אף על גב שגראה שהוא ברכת הנהנין מ"מ אי אפשר לברך ביום דהיישנין שמא לא יוכל לישן אבל בלילה אפי" לא ישן כלל לא הוי לבטלה דיש אומרים דתקנו אותה על מנהג העולם כמו ברכות השחר בן נראה לי. ועוד כיון דאסור לישן ביום כדאיתא בש"ע סי' ד' א"כ לא שייך לתקן ברכה ע"ז ואפי" למי שצריך לישן כדאיתא בש"ע סי' רל"א מ"מ לא פלוג ועוד דל"ש לומר המפיל חבלי שינה כו' דדוקא בלילה דאיברא לשינתא מה שאין כן ביום שאדם מגרה בעצמו השינה. וקודם שישן ביום יאמר ויהי נועם כו':

(ה) צריך לזוהר מאוד להרגיל עצמן לשכב על צדו דוקא. ואיסור גדול לשכב פרקדן דהיינו ששוכב על גבו ופניו למעלה וטוב שירגיל עצמו לשכב על צד שמאל. ויהרהר בתורה עד שיישן ואז נגע לא יקרב באהלו. ויש קוראין פרשה ראשונה כמה פעמים עד שישקע בשינה וראוי שלא לכפול פסוק ראשון דהיינו פסוק שמע ישראל. וראוי לכל אדם להתודות קודם השינה וז"ל הזוהר הקדוש פי' וישב כד אזיל ב"נ בכל יומא בעי ליה לאסתמרא מחוביו בכל יומא ויומא כד אתי ליליא בעי לאסתכלא ולמבדק בכל מה דעבד כל ההוא יומא בגין דייתוב מינייהו ויסתכל בהו תדיר בגין דייתוב קמיה מארי' כד"א והטאתי נגדי תמיד כו' ועוד רבות כהנה בזוהר הק' פרשה נשא וז"ל ת"ח בשעתא דבני נשא דמיכין ומעמין טעמא דמותא ונשמתא סלקא לעילא קיימא באתר דקיימא ואתבחנת על עובדהא דעבדת כל יומא וכתבין לה על פתקא מ"ט בגין דנשמתא סלקא לעילא ואסחדי' על עובדיו דב"נ ועל כל מלה ומלה דנפיק מפומיה בגין דההוא מלה דאפיק ב"נ מפומיה סלקא ובקעא רקיעין וקיימא באתר דקיימא עד דאזיל ליליא ונשמתא סלקא ואחיד להדיא מלה ואעיל לה קמיה מלכא הה"ד משוכבת חיקך עמור פתחי פיך וכו':

דין איך יתנהג בתשמיש המטה מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל קכ"ח: כלל לו. הלכות נט"י לסעודה ודין איזה דבר הייב כנט"י (קכ"ט):

(א) כיון דידיים עסקניות הן ונוגעים בכל דבר ובזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה היו צריכין ליטול ידיהם קודם אכילת תרומה לפי שמוזהרים

חיי אדם כלל לו הלכות נט"י לסעודה

מלמא אותה ולכן גזרו נט"י אפי' בסתם ידים לתרומה וכדי שיהיו רגילין הכהני' בזה גזרו ג"כ על כל האוכל פת שאסור לאכול עד שיטול ידיו ברביעית מים וכל המזולזל בנט"י נעקר מן העולם ומצוה זו מסייע שמי שזהיר בה ואין שאר מעשיו מעכבים היא מסוגלת שיהיה עשיר ושלמה המלך ע"ה וב"ד תקנו נט"י לסעודה :

(ב) ה' כללים נאמר בדין נט"י (א) איזה דבר חייב בנטילה (ב) שיהיה הכלי כשר לנטילה (ג) שיבאו המים מכח גברא (ד) שיהיה המים ראויים לנטילה (ה) כיצד דין הנטילה . ונבאר פרטיהם : דברי שחייב בנטילה כיצד . לא הצריכו נטילה אלא לפת שמברכין עליו המוציא שהוא חיי נפש שא"א להיות בלעדו אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון אלו שמברכין עליו בורא מ"מ אם אינו קובע סעודתו עליו אינו צריך נטילת ידים אבל כשקובע סעודתו עליו וא"כ הוא דומה לפת וצריך לברך המוציא צריך ג"כ נט"י :

(ג) ומטעם זה האוכל פת פחות מכביצה כיון ד"א דאינו מקבל טומאה יטול ידיו ולא יברך משום ספק ופחות מכזית יש אומרים דא"צ נטילת ידים (ט) (והג"ח) וי"א דדינו כפחות מכביצה (ל"ק מ"א פ"ח) ואם הפת הוא טפל לד"א מבואר בכלל נ"ו ס"י ג' :

(ד) דבר ששיבולו במשקה והוא עדיין לח ואפי' אם אינו נוגע במקום המשקה כשהיה נוהג טומאה ושהרהר צריך נטילת ידים מדינא אך עכשיו העולם נוהגין להקל בזה אבל כל ירא שמים יזהר בזה ויטול ידיו ומכח ספק לא יברך . ואין קרוי משקה אלא ז' אלו והם סימנם י"ד שח"ש דים דהיינו יין דם בהמה ועוף אבל לא של דגים (ומיירי שצריך לאכול מזום רפואה נקולי ג"ט זו סכנה) שמן חלב מל דבש מים ואפי' אינו מטביל אלא קצה א' צריך נט"י :

(ה) מיני מרקחת שמטגנים בדבש נ"ל דיש חילוק דאם קנה הדבש ועדיין הוא מעורב בשעוה והתיכו ע"מ כן כדי למגן בו א"כ מעולם לא היה עליו שם משקה וא"צ נט"י אבל הקונה דבש מהותך מן העושים משקה (מע"ל) וידוע שהם מהתכים כדי לעשות משקה צריך נטילת ידים אע"ג שמטגן בו אוכל כן נ"ל (דהמ"א כ' ד"ט) נט"י והט"ו כתב לדרך נט"י ונס' בה' ענקות ל"א כ' כיון דקרוט לא הוי משקה ע"ט וע' בתשובת מהרי"ט סי' ט"ו) :

(ו) מיני טיגון שמטגנים בחמאה לא מיבעיא כשהחמאה קרושה דאז אין שם משקה על החמאה דחלב שנקפה הוי אוכל ולא משקה אלא אפילו כשעדיין החמאה חם והיא צלולה דמיקרי משקה אפי"ה אי"צ נט"י דכיון דחמאה הוי אוכל רק כשהורר ונימוח הורר להיות משקה וכיון דעכשיו באה לתקן אוכל קי"ל דמשקה הבא לתקן אוכל הוי אוכל ודוקא שלא נימוח החמאה עד שהניח לתוכו האוכל דתיקף בא לתקן האוכל קודם שנעשה משקה אבל אם נימוח מקודם נ"ל דצריך נט"י . ועיין בנ"א :

(ז) יין שרף שנתערב במים לפי מה שכתבתי לקמן בהלכו' פסח סי' י' דאפי' נכבש בתוכו פירות כמו (קענשין) וכיוצא בו מ"מ הוא ספק אם הוא מי פירות ע"ש ואפילו יש בו מים הרבה (עיין במ"א סימן תס"ג) ואם כן פירות שנכבשים בתוכו ספק אם צריך נט"י ועל פירות מבושלים כיון שמברכים על הרוטב בפח"ע אין עליו דין משקה (א"ח) :

(ח) דברים שאין דרך ליגע בו אלא לאכול בכף כגון מיני תבשיל אי"צ נט"י אבל מה שדרך ליגע בו אעפי" שאוכל בכלי לא מהני וכן אפילו אם אחר נתן המאכל לתוך פיו לא מהני וצריך האוכל ליטול ידיו אבל המאכיל אי"צ נט"י (קס"ו) ; ואסור להושיט פרוסה למי שיודע בו שלא נטל יהיו ואפי' אם הפרוסה של האוכל וכן אסור להושיט למי שיודע שלא יברך ברכת הנהנין וכן למומרים וכ"ש דאסור להושיט להם דבר איסור או לסייען לשום דבר שאסור לעשות (מ"א סי' קמ"ג וט"ז) ;

(ט) בשר צלי אם צלו אותו בלא מים רק לחלוחית של עצמו אי"צ נט"י אבל אם יש רוטב גמור צריך נט"י דהוי כדבר ששיבולו במשקה ומש"כ תוס' חולין ד"ה ונאכלין כו' או לקדרה והודחה במי פירות צ"ע דמשמע להדיא דרוטב לא מקרי משקה . ולולי דמסתפינא נ"ל דכצ"ל בתוס' אי"נ שהודחה במי פירות ור"ל ד"ל לצלי

חיי אדם כלל לו לו חלכות נט"ו לסעודה

וגם לצלי בעי הדחה ועיין בר"ן ובחי' רשב"א או י"ל דמש"כ תוס' א"נ לקדרה ר"ל כמו צלי קדר ונתבשל בלא מים רק רוטב של עצמו (עיין מ"א סיוק קכ"ט ס"ק י'):
(י) לא גזרו רק על האוכל אבל השותה אפילו נוגע במשקן נזהגין שלא ישול ידיו:

כלל לו. רין כלים הכשרים לנטילה (קכ"ט):

(א) סמכו חז"ל דין נט"ו וטהרתם לטהרת מי חטאת וכשם שצריך למי חטאת כלי כדכתיב ונתן אל כלי וצריך כה גברא כמש"כ ולקח ונתן והמלאכה פוסלת במים (כמבואר כ"ו נוס' פרה) כך בנט"ו צריך כלי וכה גברא ושלא נעשה מלאכה במים לפיכך אין נוטלין לידים אלא בכלי וכל הכלים כשרים ובלבד שיהיו עשויין לקבל משקה אבל כובעים של לבדין שקורין (קאספולאזין או יארמעלקע) אפילו מעור והם קשים שיכולים לקבל משקן כיון דאין אלו כלים גמורים להשתמש בהם וגם שאין עשויין לקבל משקן אסור ליטול בהם הידים וכן כיסוי כלים כיון שאין תחלת עשייתן לקבל ואם הוא בדרך ואין לו כלי נ"ל דיטול ולא יברך. ומ"מ יאכל ע"י מפה דהיינו שיכרוך ידיו במפה כדי שלא יגע באוכלן (נש"ע ס' קכ"ט מתיר נשעת דקק והאקרונים אסרו ונפרט שאין דרך עכשיו לעונכי דרכי לשמות נהם):

(ב) הכלי צריך להחזיק רביעית לפחות. וישתדל שלא יהיה בו שום נקב לא מיבעיא נקב ככונס משקה דהיינו אם ישימו אותו על משקן יכנסו בו משקן דרך הנקב שהוא גדול קצת דבנקב כזה י"א דאינו נקרא כלי כלל אף שמחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אלא אפילו אם אין בו אלא נקב כמוציא משקן שהוא נקב קטן מאוד אם הוא בתחתית הכלי שאינו מחזיק רביעית מהנקב ולמטה י"א ג"כ דפסול לגמרי. ומ"מ אם אין לו כלי אחר אם הנקב רק כמוציא משקה ונשאר מהנקב ולמטה רביעית מותר ליטול בה ואם הוא ככונס משקה אם נשאר מהנקב ולמטה מחזיק רביעית סמכינן על הפוסקים דמהנקב ולמטה לא נתבטל מתורת כלי ומ"מ מה שלמעלה מהנקב ודאי אינו כלי ולכן ישול דרך הנקב (ועיין נכ"א ס' א'):

(ג) אפי' סתם הנקב בסמרטוטין או דבר אחר לא מהני אלא א"כ שתיקן לו ברזא שקורין (לספין) דזה נקרא תחלת תיקונו ואז מותר ליטול דרך הברזא (ט"ו דלא כמ"ב):

(ד) שבר כלי שמחזיק רביעית אין עליו דין כלי אא"כ יהדו לתשמיש ומקבל רביעית שלא במסומך דהיינו שאין צריכין לסמוך אותו כדי שלא ישפכו המשקן ואז אם אין לו כלי אחר מותר (מ"א ס"ק ג') ונ"ל דאם יש בו נקב קטן אפי' רק כמוציא משקה כיון דבלא"ה הוא שבר כלי אין נוטלין בו אפילו אין לו אחר (עיין ב"י וט"ו ונפלים פ' ד' מ"ג):

(ה) כלי שיש לו ברזא למטה שקורין (האכלפאס) או מן הצד שקורין (הענטיל) כיון שתחילת תיקונו כך מקרי כלי רק שצריך להחזיר הברזא או השרויף בכל שפיכה כדלקמן כלל ל"ח סימן ה'.

(ו) כלי שיוצא ממנו דר שקורין (גיס קאן) דהיינו שצד א' יותר גבוה משאר הכלי אסור ליטול ממנו דרך הדד דאין זה כלי אבל כלי שיש לו (שכו"ץ) הוא כלי גמור (ס' קכ"ט מ"א ס"ק ד'):

(ז) כלי שנסדק מצד א' אעפ"י שאינו אלא כמוציא משקה אין ליטול בו אלא בשעת הדחק (ט"ו נסימן קכ"ט סק"א נסס הניח) וי"ל דגרע מנקב שסופו שיבקע כולו דוגמא לדבר בס"י תקפ"ו סעיף ח'. (ועיין נפכה סוף פ"ה העוקט שמלקה וכ' המו"ט נסס כ"מ שאין מים כוזלים מהסדק מפני שזינרס נטיט אבל אם כוזלים לא הוי כלי ע"ש):

(ח) לא יתן מים לחבירו בהפניו וה"ה אם נמל ידו א' לא יקח בה מים וישפוך על היד האחר שאין נוטלין אלא מן הכלי:

(ט) הבא בספינה וכיוצא בו ואין יכול למבול ידיו בים וגם אין לו כלי שלם ליטול בו יקח כלי שניקב ככונס משקה ודולה בו מהים ומטביל ידיו בתוך הכלי דהואיל דהמים נוטפין דרך הנקב ה"ז כאלו היו המים מחוברים למי הים וה"ז כאלו

מטביל ידיו בים והיה בדולה בדלי נקוב ככונס משקה מן הבאר ואע"ג דלענין טבילה קי"ל דניצוק לא הוי חיבור לענין נט"י אזלינן לקולא. ומ"מ אם יש לו כלי שלם לא יעשה כן ד"א דגם לנט"י לא הוי חיבור:

(י) אבנים הקבועים בכותל ועשה להם בית קיבול וברזא אין נוטלין מהם לידים דלא היה עליו שם כלי בתלוש אבל אם היו כלים מתחלה ואח"כ קבען מותר:

כלל לח. דין כח גברא (סימן קכ"ט):

(א) כשם שהמים צריכין שיבואו מתוך כלי כך צריכין שיבואו מכה גברא דהיינו שיבואו ע"י שפיכת אדם. אבל חבית מים שנפל הברזא ממנו אין נוטלין ממנו לידים שאין כאן כח נותן. ואם אדם הסיר הברזא ממנו מותר ליטול ידיו ממנו רק שצריך להכניס הברזא תמיד בכל שפיכה ושפיכה שהרי לא עשה שום מעשה בגוף החבית רק שהסיר ממנה המונע המים לצאת וא"כ לא מיקרי כח גברא רק שפיכה ראשונה:

(ב) אבל אם הטה חבית פתוחה על צדה מותר ליטול ממנו כ"ז שמקלחת שהרי עשה מעשה בגוף החבית שע"י הטייתו מקלח המים וכן אם הטה חבית על ברכיו וע"י שמנענע בברכיו יצא המים מותר ליטול ממנו:

(ג) הכנים ידיו בכלי של מים אפילו יש בו מ' סאה אם יש לו מים אחרים יגב ידיו ויטול ואם אין לו אפילו אין בו מ' סאה כשר ומ"מ לא יברך על נטילה זו ונ"ל דיאכל במפה. ודוקא כשאינו מחובר לקרקע שעכ"פ היה הנטילה בכלי אבל אם הכלי מחובר לקרקע אין כאן נטילה כלל וגם לא מיקרי טבילה דטבילה לא שייך בכלי דהוי שאובין:

(ד) לפיכך אסור לטבול ידיו (ברע"ו קאסטין) אם נפסק הקילוח מן (הרע"ו) אבל בזמן שמקלח שם מים מן (הרע"ו) מותר לטבול (ברע"ו קאסטין) דע"י הקילוח נחשב כל המים שבקאסטין כאלו הוא מחובר למים שבגהר דלענין נט"י קי"ל דניצוק הוא חיבור כדלעיל בכלל הקודם וא"כ עכ"פ הוי טבילה לידים אבל אם יחזיק ידיו תחת הקילוח מן (הרע"ו) לא יועיל דאין כאן נטילה וגם טבילה לא הוי דטבילה לא מיקרי אא"כ הכנים ידיו במים (א"י). ולפ"ז אסור ליטול ידיו מן (פלוסוס) דאין כאן כלי:

(ה) טבל ידיו במעיין אפילו הוא קטן הרבה רק שמכסה המים לב' ידיו די בזה דמעיין מטהר בכיש אבל אם אינו מעיין רק בור שירדו בו מי גשמים בשעת הדחק מותר לטבול בו ידיו אע"פ שאין בו מ' סאה ודוקא כשהו מכוונסין בבור אבל אם הם זוחלין ע"ג קרקע אפילו יש בו מ' סאה נתפקו הפוסקים אם מהני בהם טבילת ידים וכן מ' סאה שאובין שבקרקע לרמב"ם אין מטבילין בהם ידים ולראב"ד מטבילין:

כלל לט. דין המים הראוים לנט"י לסעודה (ק"ס):

(א) המים שנוטלין בהם הידים צריך שלא יהיה נשתנה מראיהו הן מחמת המקום או מחמת דבר שנפל לתוכן אבל אם נשתנו מחמת עצמן כגון המים העומדים בכלים באוויר זמן ארוך ונעשו ירוק כשרי' ואם חזרו לבריייתן אפילו נשתנו מחמת דבר אחר כשרין:

(ב) עשה בהם מלאכה כגון שהדיח בהן כלים מלוכלכים או ששרה בהן ירקות או הדיח ירקות או שהעמיד בתוכם כלי עם משקה אם בשביל שיצטנן או כלים שנבקעו כדי שיתחברו (מ"א) או שמדד בהן מדות או ששרה בהם פת אפילו נתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לכלי זה כיון דניחא ליה עכ"פ הרי המים נעשו כשופכין ופסולים אבל אם לא רצה כלל לשרות או להדיח ונפל לכלי של מים כשרים, ומ"מ אם יש לו מים אחרים יטול בלא ברכה. ונ"ל דגם בנתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לזה אע"ג דהייב ליטול ידיו שנית מ"מ לא יברך:

(ג) הדיח בהם כלים מודחים ונקיים או שנתן לתוכן דגים חיים שלא ימותו ואפילו מת הדג שם (א"י) או שהעמיד לתוכן משקה צונן שלא יחמו או שטבל

חיי אדם כלל לט מ הלכות נט"י לסעודה

בהן ידיו ולקח מהן בחפזו כדי לטוח פני הלחם והגלוסקאות כיון שהמים לא נעשו בהם מלאכה כשרים וכן אם הניח בתוכם ירקות נקיים לגמרי רק כדי שישארו לחים כשרי' בדיעבד (מ"ב):

(ד) שתתה מהם בהמה או חיה או עוף כשרים אבל כלב וחזיר פסולים דמאים אם לא בשעת הדחק:

(ה) אין לו מים מותר ליטול ידיו בשכר ושאר משקין ואין בזה משום ביזוי אוכלין שכיון שצריך לזה ואינו בדרך איבוד וגם אין בהם משום שינוי מראה (סג):
 (ו) חמי האור אם הם חמין מאוד שהיד סולדת בהם לכתחלה אין ליטול בהם. ואם אין לו אחרים מותר ליטול בהם:

(ז) מים מלוחים וסרוחים ומרים אם אין הכלב יכול לשתות מהן פסולים דבטלו מתורת מים אבל מותר לטבול בו ידיו. ודוקא כשהם בקרקע דאין טבילה בכלים ואם הם עכורים מחמת טיט אם הכלב יכול לשתות כשר גם לנט"י ואם לאו פסול אפי' לטבול ידיו ומי הים כשרים לנט"י דכשמרתחן ראוין לכלב וצ"ל דר"ל לאתר שירתיה וכן משמע להדיא ברדב"ן:

(ח) אסור ליטול ידיו במים שנמל בהם שכבר נעשו שופכין. אבל אם תחב ידיו במים כשרים לנטילה:

(ט) אם אין לו כלי מותר לטבול ידיו בנהר או במקוה וכן בשעת הדחק שאין לו מים מותר לטבול ידיו בשלג המונח על הארץ אם יש בהם מ' סאה כשהוא מחובר ושובב על הארץ ואעפ"י שהוא נמוך ומברך ענט"י וא"צ לברך על טב"י דכיון דמברך על נטילת ידים כש"כ טבילה אבל אסור ליתן שלג בכלי וליטול בו ידיו אא"כ ריסקן שנעשו מים. והמטביל ידיו במים הפסולים לנט"י מברך על טבילת ידי' אבל הטובל במי' הכשרים מברך ענט"י (מ"ח ססי קכ"ט) ואם נתערבו מים פסולים במים כשרים אזלינן אחר הרוב (סי' ק"ס סק"י) ואם נטל יד א' וטבל יד א' כשר ומברך ענט"י לכ"ע:
 (י) אין המלאכה פוסל במקוה ובמעין. ונ"ל דה"ה בשתה מהן כלב או חזיר (כיון דיש מקילין לגמרי) וכן אין שינוי מראה פוסל במטביל ידיו במקוה שיש בו מ' סאה (עיין ב"ק):

(יא) כל ספק ננט"י לקולא כגון. שהוא מסופק אם נעשה מלאכה במים או לא ספק אם נטל ידיו כשיעור אם לא ספק אם היה עליו דבר החוצץ או לא ספק אם הכלי שלם או לא ואפי' יש בהן כל הנך ספיקות וכן כל מחלוקת הפוסקים אזלינן לקולא. וכן כל כיוצא בו כיון שננט"י הוא מדרבנן אזלינן בספיקא לקולא וה"ה אם נסתפק אם נטמאו ידיו לאחר הנטילה (סי' ק"ס):

כלל כז. דין נט"י לסעודה (קס"א קס"ב):

(א) שיעור המים לנט"י לא פחות מרביעית לכל יד דבזה לא יצטרך ליהדר בהרבה דברים שצריך ליהדר ואין כל אדם בקן בזה ובזה יוצא כל הספיקות והנוטל בשפע יתברך. ומ"מ יש לנהוג דאפי' אם נטל כל יד מרביעית ישפוך עליהם מים שניים (כדעת הראשון דהצי"ח ס"א ס"א) נוטלין לנט"י בין על גבי כלי ובין על הקרקע:

(ב) ישפוך רביעית מים על היד בבת אחת עד הקנה של זרוע דהיינו האצבעות והיד ולפתות עד סוף קשרי אצבעותיו במקום שמחוברים ליד (סי' קס"א) ולכן אין ליטול ידיו מכלי שפיו צר שאין המים יורדין בבת אחת (קס"ג מ"א ס"ק ה') והט"ו כי סקיה דכל זמן שאין פוסק מלזוג מקרי שפיכה אחת אעפ"י שאינו בא בבת אחת:

(ג) נטל ידו אחת ברביעית ונגע בשניה קודם הנטילה או שאדם אחר נגע בידיו בעוד שהם לחות צריך לנגב ידיו ולהזור וליטול שהיד מקבל טומאה מיד האחרת ומ"מ ניל שאם כבר בירך ענט"י ונזכר יחזור ויטול ידיו ולא יברך (עיין סי' קס"ג נמ"א ס"ק ז' ומ"ק פ'). ול"ע מסק"א ועיין א"ר ס"ק י"א):

(ד) לאחר שנמל ב' ידיו ישפשפם ביחד ויגביהם נגד ראשו כמ"ש שאו ידיכם כו' ואז יברך ענט"י קודם הניגוב דכ"ז מקרי עובר לעשייתן דגם הניגוב הוא צורך נטילה

חיי אדם כלל מ הלכות נט"ו לסעודה

נמילה דאסור לאכול קודם הניגוב שכל האוכל קודם ניגוב כאלו אוכל לחם טמא ולא יגב ידיו בחלוקו שקשה לשכחה ואם טבל ידיו או ששפך רביעית בבת אחת א"צ ניגוב ומ"מ יש בו משום מיאוס, וי"א דוקא במטביל א"צ ניגוב אבל בנוטל מרביעית אפי' נתן על כל יד רביעית צריך ניגוב ואם לא בירך קודם הניגוב ספק אם יברך לאחר הניגוב קודם המוציא, ולאחר המוציא אין מברך לכ"ע (ס' קכ"ח): (ה) צריך לזהר מחציצה שלא יהיה מיט או עפר תחת הציפורן מה שיוצא הוי לבשר אבל מה שהוא תחת הציפורן נגד הבשר אין הוציא כיון שהוא דבר מועט אין דרך ב"א להקפיד ע"ן אבל שלא נגד הבשר מקפידין הכל ואף שהוא אינו מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם ובשאר היד הכל הוציא אם הוא דבר הנדבק (קס"ב):

(ו) אפילו דבר שמכסה כל היד אם דרכו בכך אינו הוציא כגון מי שהוא צובע וידיו צבועות וטבח מוכר שומן ויש דם ושומן על ידיו (נמ"א סק"ו) יש ט"ס וז"ל ס"ס י"א (זכאים) כיון שכל אותן בני אומנות אין מקפידין אינו הוציא וכן מי שכותב תמיד ואצבעותיו מלוכלך בדיו אינו הוציא ואם אין אומנתו בכך הוציא וצריך להסיר הטבעות ואם היה רפוי בדיעבד עלתה לו נטילה (ע):

(ז) היה לו מכה בידו ורטיה עליה צריך ליטול ברביעית בבת אחת ואם אינו יכול ליטול ידיו כלל מחמת הולי יכרוך ידיו במפה (ע):

(ח) מי שנתפחמה ידו משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת נ"ל דאם אין בו ממש רק חזותא בעלמא או אפי' יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד מותר ליטול ידיו ובלבד שלא ינגבם דהוי כמוחק רק ימתין עד שתנגב ממילא, ואם הוא בענין שמקפיד עליו אפי' במיעוט היד הוציא ואם אין בו רק חזותא בעלמא אפי' ברוב היד אינו הוציא:

(ט) מותר לשבור הקרה בשבת כדי ליטול מים ליטול את ידיו (ע"ד):

(י) י"א דבעי כוונה לנטילה לפיכך מי שנטל ידיו מפני שהיו מלוכלכים או אפי' לדבר שטיבולו במשקה אם נטל כרין נט"ו כיון שיש"א דא"צ נטילה אעפ"י שלא הסיח דעתו ורוצה לאכול פת יחזור ויטול ידיו אבל לא יברך דשמא הלכה כ"א דלא בעי כוונה לנטילה (קכ"ח):

(יא) אם הוא בדרך ואין מים מצוים לו לפניו ברחוק יותר מן די מילין ולאחריו מיל מותר לו לכרוך ידיו במפה ואוכל בלא נט"ו ואם הוא מסופק אם ימצא בד' מילין והוא רעב הרבה יכול ג"כ לאכול ע"י מפה וההולך במקו סכנה שירא לחפש אחר מים מותר לאכול ג"כ במפה ושומרי גנות ופרדסים וכיוצא בו כלאחריו דמי והיושב בביתו צ"ע אם דינו כלפניו (מ"א קס"ו) ול"נ פשוט דדמי כלאחריו וז"ל ירוש' חלה פ"ב שומרי גנות מה את עביר כלפניהן כלאחריהן נשמענה מן הדא האשה יושבת וקוצה חלתה ערומי הדא אשה לא בתוך ביתה יושבת ותימר אין מטריחין עלה אף הכי כו':

(יב) יש עוד תקנה בשעת הדחק כגון שנוסע בדרך בעגלה עם נכרי ואין ממתנים עליו שימצא מים אזי בשחרית בשעה שנוטל ידיו לתפלה או אפי' באמצע היום נוטל ידיו ואינו מברך ענטי ומתנה שיהיה נטילה זו עולה לו כל היום ואז מותר לאכול כשירצה רק בתנאי שישמור ידיו שלא יגע במקום מטונף אלא ישים ידיו בבתי ידים שקורין (הענטטוך) (אע"ג דנעיין תיכף לנט"ו סעודה זה דוקא כשנוטל ידיו לאכילה ולאכול תיכף אבל כשאינו נוטל ידיו לאכילה לא נעיין תיכף) וכשנוטל ידיו לאכילה ואכל והתנה שתעלה לו נטילה זו אף לאחר שעה כששמר ידיו ולא הסיח דעתו י"א דמהני והכל לפי שעת הדחק רק שצריך בכל זה זהירות וזריזות שלא יסיח דעתו משמירת ידיו ולכן אין לסמוך ע"ן אם לא בדוחק גדול וגם במקו' שמועיל תנאי אעפ"י אם נמצא מים יטול ידיו ולא יברך (ס' קס"ד) ומזה נ"ל שיצא הטעות להמון עם שנוטלין ידיהם פעם אחת ועי"ז אוכלין כל היום ושתיים רעות עושין אחד שמטריחין דעתם ואי שאינם מברכין ברכת המזון ולזה לא מהני תנאי: (יג) העושה צרכיו ורוצה לאכול כיון דאסור להפסיק בין הנטילה לברכת ענטי וגם אסור להפסיק בין נט"ו להמוציא ולכן יטול ידיו שלא כרין נט"ו ויברך אשר

נר חיו אדם כלל מ מא הלכות נט"י לסעודה

יצר ואח"כ יטול כדון ויברך ענט"י ואם נטל ידיו כדון יברך תחלה ענט"י ואח"כ א"י ויסמוך על הפוסקים דס"ל דא"י לא הוי הפסק דומיא דגביל לתורא בכלל ה' ס"י מ"א (מ"ח ס"ז) אבל כשעשה צרכיו באמצע סעודה שא"צ לברך המוציא יטול כדון ויברך ענט"י ואח"כ א"י (ס"י קס"ה) :

(יד) מי שנגע באמצע סעודה בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם או שחבך ראשו או שהשתין צריך לחזור וליטול ידיו וא"צ לברך ענט"י. אבל העושה צרכיו או שנגע בטינוף ממש או שנגע במי רגליו צריך לברך (ס"י קנ"ח קס"ז ק"ע) :
(טו) בכל מקום שצריך לברך המוציא באמצע סעודה כדלקמן כלל מ"ד מהמת היסח הדעת צריך ג"כ נט"י אבל א"צ לברך אא"כ הלך והפליג או שהסיח דעתו באמת מלאכול (ס"י קס"ז) :

(טז) המתפלל בתוך הסעודה י"א דצריך נט"י (מ"ח) וי"א דא"צ (א"ח) וכן נ"ל אם אין מים מזומנים לפניו ועכ"פ נ"ל דלא יברך (ס"י קע"ח) :

(יז) המתנמנם באמצע סעודה פחות מס' נישמין א"צ נטילה ואם יותר אפילו ביום צריך נט"י ג' פעמי' משום רוח רעה כדלעיל כלל ב'. ומ"מ אפי' נאנס בשינה זמן מה אפי' ערך שעה א"צ לברך על הנטילה (ס"ז) :

(יח) נגע ביד א' במקום שמונף א"צ ליטול אלא אותו יד ואפי' באמצע סעודה (כן משמע בפוסקים קט"ו מוס' ד"ה כל שטיבולו כו' ונמו"ט פ"ג דידים מ"ח ונס"י ק"ע) ומברך ענט"י :

(יט) נגע בשערות ראשו ולא הייך הראש א"צ נטילה אבל המחבך ראשו צריך נט"י (כן מוכח ס"י קס"ז סעיף ק' מדברי רמ"א וכ"כ א"ח) :

(כ) נ"ל להנוגע באמצע סעודה בס"ת או בתפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף כדון צריך ליטול ידיו שהרי כל אלו מטמאין ידים כמבואר בש"ע ס"י קמ"ז במ"א שם אך כיון שלא מצאתי דין זה בפוסקים יטול ידיו ולא יברך :

כלל מא. דין הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י איך יתנהג כב"א :

(א) הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י לסעודה אם הם מדברים שצריך לברך עליהם בתוך הסעודה כגון פירות ויאכל ג"כ פירות בתוך הסעודה ומכוין עכשיו בברכה זו לפטור מה שיאכל בתוך הסעודה וא"כ הוי לצורך הסעודה לכן מותר אף לכתחלה לאכול ולשתות כמה שירצה וא"צ לברך אחריהם דברכת המזון לפטור הכל כמו שפוטרת מה שאוכל בתוך הסעודה (עיין נכ"ל ומזין כל הכלל הזה) :

(ב) ואם לא יאכל פירות בתוך הסעודה או שהם דברים שבלא"ה א"צ ברכה בתוך הסעודה כגון מיני לפתן ופרי אדמה שדרך לאוכלן מהמת הסעודה כגון (כוללעס) שקורין (ערד עפ"ל) וקטניות או כל מיני משקין הויין מ"יין ולא יאכל מינים אלו בתוך הסעודה או שלא ישתה בתוך הסעודה צריך לברך ב"א על מה שאכל או שתה קודם נט"י דכיון שלא יאכל וישתה בתוך הסעודה הרי כבר עקר דעתיה מלאכול ולשתות וגם אין ברכתן בא לפטור בתוך הסעודה וא"כ אין שייכין לסעודה כלל ואפילו לא יברך ב"א קודם נט"י צריך לברך בתוך הסעודה (ע' נב"י ס"י מע"ג) אם לא שיברך בהמ"ז על כוס שאז ישתה כשיעור ויכוין לפטור גם אלו אבל אם יאכל גם בפעודה מיני לפתן זה או שישתה וא"כ י"ל דא"צ ב"א אף ע"ג דא"צ לפטור מה שיאכל וישתה מ"מ כיון דלא עקר דעתיה ממינים אלו הכל נחשב לאכילה א' וכשם שבהמ"ז פוטר מה שאוכל בתוך הסעודה יפטור גם אלו וגם י"ל כיון שאינו צורך לסעודה כלל צריך לברך ב"א אע"ג דלא עקר דעתיה דברכת המזון אינו פוטר בג"ר ולכן צריך לזהר שיאכל וישתה פחות מכשיעור. ואם אכל ושתה כשיעור מחוייב לחזור אחר ברכת המזון שישתה או יאכל כשיעור כדי שיברך ב"א ויכוין לפטור גם זה (ס"י קע"ז מ"ח ס"ק י"ד) :

(ג) שתה י"ן וישתה ג"כ בתוך הסעודה ומכוין לפטור אותה מותר לשתות כשיעור וא"צ ב"א ואם אין לו בתוך הסעודה צריך לזהר לשתות פחות מכשיעור ואם שתה השיעור אפי"ה לא יברך ב"א דכיון דיון מגרר גריר וממשיך תאות

חיי אדם כלל מא מב הלכות סעודה

המאכל הווי צורך סעודה. ונ"ל דה"ה ליי"ש וכן אם היה צמא מאד עד שאין לו תאוה לאכול מחמת הצמאון דינו כמו יין :

(ד) אכל מיני מזונות כגון (לעקיד לבינות לייסא) ולא יאכל ממינים אלו בתוך הסעודה או שמפסיק הרבה עד הסעודה צריך לברך ב"א ואם לא בירך עד שבירך ברהמ"ז בדיעבד ברהמ"ז פוטר כדלקמן כלל כ' ס"י י"א ואם יאכל גם בתוך הסעודה כמו בשבת שאוכלין דייסא ומולייתא וכן בחול ורצה לאכול מאותו מין קודם נט"י כיון דלא עקר דעתיה נ"ל דמתוך לכתהילה לאכול כשיעור וא"צ לברך אחריו דבזה לכ"ע בהמ"ז פוטר מינים אלו (ובס"י רמ"ט זמ"א סק"ו משמע דלכריך לצרך וי"ל דהתם לא היה אוכל צמאע סעודה מיני מזונות ול"כ עקר דעתו) :

(ה) הא דמתוך לאכול קודם המוציא דווקא שאין בדעתו לאכול תינה אבל אם השלחן ערוך והלחם לפניו אסור לגרום ברכה שא"צ אלא יברך המוציא על הלחם ויפטר ש"ד (ס"י רי"א ק"א ס"ק ט') ולא מהני מה שמכסה הפת דבזה לא מהני רק כשמברך על היין לקדש שלא יראה הפת בושתו אבל מה שגורם ברכה שא"צ לא מהני ביסוי :

כלל מב. דין ברכת המוציא (קס"ו קס"ז) :

(א) לחם גמור מברכין עליו המוציא אפילו הם פרוזין קטנים כמצה כתושה ואם אכל מהם כזית מברך ברהמ"ז ולא נקרא לחם אא"כ יש בו ו' תנאים (א) שיהיה הקמח מן ה' מיני דגן (ב) שלא יהיה נילוש רק במים לבד (ג) שלא יהיה ממולא או נילוש בתוכו שאר מינים (ד) שיהיה בלילתו עבה (ה) שיהיה עב קצת (ו) שיהיה נאפה בתנור או באילפס בלא משקה. ואם חסר א' מן אלו תנאים יתבאר דינם לקמן כלל נ"ד :

(ב) עירב קמח שאר מינים עם קמח של ה' מיני דגן ועשה ממנו פת אם יש בקמח של ה' מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס שהוא חלק שמינית או תשיעית מברך עליו המוציא ולאחריו ברהמ"ז ואם אין בו זה השיעור בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן ולבסוף על המהיה (ואע"ג דקיי"ל טכ"ע דאורייתא מ"מ לקומרא קיי"טין לדעת החולקים ומ"מ לענין על המהיה אין לומר כ"כ כיון שאינו מברך רק ברכה א' וזוהו א"ל להגהת הגר"א ועיין כלל כ' זכ"א ס"ו ה' א"א שהמ"א כ' בס"י ר"ד ס"ק ט"ו דאפילו לקולא אמרינן טכ"ע מה"ט וראיה מסימן תל"ג ס"ב אינו מוכרח ד"ל דשאני אורו כדא"ל עס זירושמי והמ"א גופא פסק עס לקומרא דבעי' כזית זכ"א"פ) ואם עשה מהם תבשיל אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס מברך במ"מ ועל המהיה ואם אין בו כזית בכא"פ יברך במ"מ ואחריו בורא נפשות (ס"י ר"מ) ואלו העושים (רעליסיקעס) דהיינו קמח רעצקי שקורין (טארטקע) ומערבין בו קמח מה' מינים ובלילתן רכה ואח"כ אוספין אותו באילפס מכשילין רבים וצריכין להודיע להם שלא יעשו כן (ועיין כלל כ"ד ס"ו ז' וס"י ט') :

(ג) לחם גמור שבישיל או טיגן בהמאה אפילו העביר ממנו כל תואר לחם כגון שעורבו בביצים ודבש ואח"כ בישלו אם הו' בכל פירור כזית קודם הבישול וגם לאחר הבישול נשאר בו כזית כל דין לחם עליו וכ"ש כששורה פת בשכר כיון שבכל התיכה כזית :

(ד) פירורין פחות מכזית שבשלן או טגנן או שראן במשקה מבואר דינם בכלל נ"ד סימן " :

(ה) מצוה לברך המוציא על מה שחשוב יותר משום הידור מצוה ולפיכך אם היה מונח לפניו ב' מיני פת ורצה לאכול משניהם אם הו' א' שלם אפילו הוא קטן וגם הוא פת קיבר (שקורין גראנע זרויט) והשני נקי וגם הוא גדול יותר מן השלם והוא פרוסה מצוה לברך על השלם ובי' גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן הא' והב' נשאר שלם פריד החתי' מן השלימה כדי שיראה שהוא שלימה ואעפ"י שתהיה קטנה ממה שהוא עכשיו דשלם עדיף ולא יבצע במקום שהיתה דביקה יששם נראית כפרוסה אלא ממקום השלם (ס"י קס"ח) :

(ו) היו שניהם שלימים או שניהם פרוסים מברך על הגדול ביותר אם היו

חיי אדם כלל מב מג הלכות סעודה נה

שניהם נקיים או ששניהם קיבר אבל אם היה א' מהם נקי אעפ"י שהוא קטן והשני גדול והוא קיבר מברך על הנקי שהוא חשוב יותר ממעלת גדול ואם שתיהן נקיו וזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר ואם השניה גדולה יש להסתפק (מ"א סק"מ):

(ז) א' פת הימים וא' פת שעורים מברך על של הימים אפי' הוא קטן ופרוסה ושל שעורים גדול ושלם דחייבים כתיב ברישא בקרא חטה ושעורה. וירא שמים מברך על שניהם כיון שהשעורים שלם, אבל כששניהן פרוסים מברכין לעולם על של הימים ודוקא הימים ושעורים דשניהם מין שבעה אבל הימים ופת שיסוף או כוסמין א"צ להניח פרוסה בתוך שלימה כיון שאינו מין שבעה לכל דבר וכן פת שעורים ופת כוסמין מברך על של שעורים דכוסמין אינו מין שבעה (מ"א סק"ב) ואפי' שהכוסמין יפים (טס סעיף ד').

(ח) זה הכלל הימים קודם לכל. ואחריו מעלת שלם. ואחריו מעלת נקי. ואחריו מעלת גדול. ועיין עוד מדין קדימה בכלל נ"ז:

(ט) פת נכרי נקי ופת קיבר ישראל אם אינו נזהר מפ"ג כיון שיש לכל אחד מעלה מברך על איזה שירצה ואם אין דעתו לאכול בכל הסעודה רק פת נכרי אעפ"י שבני ביתו יאכלו הקיבר כיון שהוא הנוצק צריך לברך על פת נכרי הנקי ואם אחר מיסב עמו יבצע כל אחד על פת אחד. ואם הוא נזהר מפ"ג מסלק הפ"ג מן השולחן עד לאחר ברכת המוציא. ואם אורח שאינו נזהר מיסב עמו על השולחן ואינו יכול לחלקו כיון דמצוה על בעה"ב לבצוע וגם הוא חביב עליו הנקי רק שמניח מפני פרישות התירו לו חכמים לבצוע על הנקי לכבוד האורח וכיון שהותר לבצוע עליו הותר לו לכל הסעודה דבפת כיון שהוא עיקר היותו של אדם חישישו חכמים משום איבה (ולכן אין ללמוד מזה לשאר איסורי לרנכן) ואם הפת נקי אינו חביב עליו בלא אסור פ"ג א"צ להקדימו:

(י) כ"ז כשרוצה לאכול משניהן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני מה שחשוב יותר:

(יא) יקח הפת בב' ידיו בשעת ברכה. ומצוה להביא על השולחן מלח למבול בו פרום המוציא ויחתוך סביב הפת מצד העליון ומצד התחתון כדי שיהיה ממקום שקדם ביכולו שאנו מסופקין באיזה צד מקדים. וקודם הברכה יחתוך מעט כדי שאם יאחז בפרוסה יעלה שאר הככר עמו דאל"כ חשוב כבר כפרוסה ואפי' אם מברך על פרוסה יעשה כן כדי שתהיה יותר גדולה בשעת ברכה ואז"כ מברך ואחר הברכה יסיר מה שחתך כדי שתכלה הברכה בעוה שהפת שלם ובשבת פשיטא שצריך לזוהר שלא יחתוך הפרוסה קודם שיברך דאז לא יהיה לחם משנה. ויטעים היטיב ה' של המוציא ויתן ריוח קצת בין לחם מן הארץ שלא יבלע המים ונתון פרוסה מן החתיכה שחתך לפני כ"א ולא יזרוק כדלקמן כלל מ"ה ולא יתן ביד האוכל אלא יתן לפניו (קס"ז) ואסור להפסיק בין הברכה עד לאחר שיאכל המוציא ואם הפסיק מבואר לעיל כלל ה' ס"י ט"י:

(יב) אם מוציא רבים בברכתו יאמר ברשות רבותי אעפ"י שהוא הבעה"ב או הגדול דמדינא בעה"ב או הגדול בסעודה בוצע מ"מ הוא מדרך ענוה ולא היו הפסק דהוי כצורך ברכה אבל א"א סברי אלא על הו"ן כדלקמן כלל נ"ה (סס):

(יג) שכח לברך ברכת המוציא אם נזכר באמצע סעודה מברך ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אם יש לו חתי' פת יברך ואם לאו לא יברך (סס):

כלל מג. דין ברכה לאוכל דבר בתוך הסעודה (ס' קע"ז קע"ח):

(א) כיון שלחם עיקר חיי האדם לפיכך אם קבע עצמן לאכול לחם ובירך עליו הרי כל מה שיאכל בתוך הסעודה מחמת הסעודה לאכול לשבוע כגון בשר דגים לפתן דייסא מיני לביבות חוץ פירות אפי' אכלן בלא פת נעשה הכל טפל לפת וא"צ לברך עליהן (ס' קע"ז). ואפי' אם שלחו לו מבתיים אחרים דברים שמלפתין בו פת ולא היה עליהם דעתו כלל שלא היה יודע שישלחו אע"ג דמדינא ראוי לברך עליהם מ"מ המנהג שלא לברך דמסתמא דעת האדם על כל מה שיביאו לו וכן אין צריך לברך על כל מיני משקין דכיון דא"א לאכול בלא שתיה א"כ המשקים

חיי אדם כלל מג הלכות סעודה

המשקים נעשים טפל לפת ואפי' משקה (מעד) (ט"ז סי' קע"ו) חוץ מן היין כיון שהוא חשוב ולכן צריך לברך עליו בתוך הסעודה ואם בירך עליו קודם הסעודה והיה דעתו או שרגיל בכך לשנות בתוך הסעודה יין א"צ לברך בתוך הסעודה ולכן המקדש על היין קודם נט"י והיה בדעתו לשנות א"צ לברך (סי' קע"ז):

(ב) היתה עיקר סעודתו על דברים אחרים ואוכל ג"כ פירות אין הפירות נעשין טפל אלא בזמן שאוכל עם הפת אבל כשאוכל בלא פת אעפ"י שאכל כבר קצת עם פת אעפ"י צריך לברך על אלו שהרי אין דרך לקבוע סעודה על פירות וגם הוא לא קבע סעודתו עליהן אבל ברכה אחרונה א"צ לברך שבהמ"ז פוטר כל מה שאוכל בתוך הסעודה. וראוי לזהר שיברך על הפירות תחילה קודם שיאכלם עם הפת כי יש בזה כמה חלוקי דינים די"א דאפילו אוכל תחלה וסוף עם פת אם אוכל באמצע בלא פת צריך לברך ויש מסתפקין בזה כיון דאוכל תחלה וסוף עם פת. ובדיעבד עכ"פ יאכל גם לבסוף עם פת:

(ג) פירות מבושלין עם בשר שקורין (עפ"ל לימעס) (פלוימען לימעס) וכדומה נ"ל דא"צ לברך שהן נעשין טפילה לבשר והבשר ללחם (נמ"א סי' קע"ז מעמע דס"ל לנריך לנרך וכ' צנס האגור שאזני כהג כן. ועיינתי באגור שלא כ"כ אלס נקובע סעודתו על הפירות כמו אצתמו צס"י ה' אבל כאן נעשה הפירות טפל לבשר וכמו אצתמו"א צס"י קע"ז ס"ק ט' ולכן כ"ל דל"ל לנרך וכן מכהג העולם):

(ד) פירות מבושלין בלא בשר וכן פירות שממלאין אווזות צליון נ"ל דצריך לברך דידוע דאין נעשין טפילה לבשר אלא שממלאין כדי שיתן מעם בפירות:

(ה) אם קובע סעודתו רק על פירות או (אוגרקעס) או צנון ובצל וכדומה יזהר שמתחילה יאכל פת עם הפירות ואז אף שאח"כ יאכל בלא פת א"צ לברך כיון שמתחילה קבע סעודתו עליהם (נמ"א סי' קע"ג. ס"ק ג' יש ט"ס וכל"ל ואס מתסלה לא היו לו לזכרים אחרים ללפת צהן הפת אלס אלו הפירות לצד ומתקיל ללפת צהן אס הפת ואס"כ אוכל כו' כל"ב):

(ו) האוכל (לימעס) מלוחים בתוך הסעודה בלא בשר זה בא להמשיך תאות המאכל ולכן א"צ לברך וכן כלל זה בכל דבר שאוכל ושותה להמשיך תאות המאכל וכן השותה יין שרף בתחילת הסעודה או באמצע ונ"ל דאפשר ה"ה (אוגרקעס) מלוחים א"צ לברך דזה נקרא צורך סעודה (מ"א סי' קע"ז ס"ק י"א):

(ז) (פיראדעט) מרוקחים שדרך לאוכלן עם בשר אם אוכלן אח"כ בלא בשר רק בפ"ע נ"ל דדינן כשאר פירות וצריך לברך. ועכ"פ יזהר שגם לבסוף יאכלם עם בשר ופת ואז אף שבאמצע אוכל בלא בשר א"צ לברך כדלעיל (סי' צ'):

(ח) אם אוכל בתוך הסעודה מיני (טארטיק) הנעשין במילוי פירות כמו (עפ"ל פלאדן) וכדומה זה בא מחמת הסעודה וא"צ לברך ואין להחמיר וליקח קצת מן המילוי ולברך עליהם דהוי ברכה לבטלה שהן נעשין טפילה לעיסה (סי' קפ"ח מ"א ס"ק כ"ג וס"ק ט'). (פיראג'ט) הממולאים בבשר ודגים וגבינה או שנילוש במי ביצים או אותן שנילושין בלילתן עבה וטיגנן אח"כ כיון שדברים אלו הם ספק לחם לכן א"צ לברך (סי' קס"ח מ"א ס"ק מ"ז):

(ט) (שמאלץ קוכין לעקיך קיכליך) אם אוכלן מחמת רעבון א"צ לברך ואם אוכלן לתענוג וקניוח סעודה כ' האחרונים דצריך לברך במ"מ. והמ"ז כ' שם דאין תלוי בדעתו אלא כפי שדרך העולם לאכלן אם אכל רק מעט ממנו לתענוג א"צ לברך ול"נ דהוי סי' ברכה שהרי רוב הפוסקים כ' דכסנין הוא רק מצד המלוי אלא דהב"י כתב דמספק נותנים על כולם דין כסנין והיינו שלא לברך המוציא אלא במ"מ וא"כ כיון דכל אלו הוי ס' שמא הן לחם גמור וא"כ היאך יברך בתוך הסעודה אטו אם אוכל פת לתענוג יברך עליו בסעודה משום שלא היה דעתו ע"ז בשעת המוציא. ולפי' נ"ל דראוי לאדם בשעת המוציא לכיון בהמוציא לפטור כל הדברי' שאוכל ממינים אלו:

(י) (טארטיק) שנעשין מצוקר ושקדים וגם ממולאין בהם וכיוצא בו וכן אותן דברים שנילושין בשמן וטיגנן בשמן וכיוצא בו אפילו היה בלילתן עבה כמו (הויזן בלאזיק) וכיוצא בו שידוע שכו' אוכלין רק לתענוג ולא נקרא לחם כלל צריך

לברך (מ"א ס"ק י"ח) ונ"ל דגם הט"ז נתכוין לאלו (הוי"ז בלשון) ועכ"פ לא יצא מכלל ספק ברכה:

(יא) כל דבר שאוכל או שותה לעכל המזון צריך לברך ולכן אם שותה י"ש לאחר האכילה ידוע שכונתו רק לעכל ולכן צריך לברך עליהם דדוקא שאר מיני משקה נעשה טפל לפת משא"כ אלו שאין באין אלא לעכל (מ"א סימן קע"ד ס"ק י"א וסימן ר"ג) ונ"ל דה"ה כשישותה (קטו"ט) דעתו לעכל:

(יב) הא דאמרינן דברכת המוציא פוטרת הכל, דוקא כשרוצה לאכול פת. אבל אם אינו רוצה לאכול פת ומכ"ש כשאוכל פחות מכזית טוב יותר שיברך על דברים אחרים ולא יאכל פת אם לא בשבת וי"ט שמחוייב לאכול כזית פת והוי דבר חשוב שאז אעפ"י שאין ברצונו לאכול פת מי"מ כיון שהוא מצוה נעשה כמו שקובע סעודתו על הפת ופוטר הכל (מ"א סימן קע"ז ס"ק א' וסי' קע"ד ס"ק י"ג וסימן קע"ח):

כלל מד. דין היסח הדעת בסעודה שצריך לברך (קע"ט):

(א) משנטל ידיו במים אחרונים אסור לו לאכול או לשתות וגם אסור להפסיק בדיבור דתיכף לנשילת ידים אחרונים צריך לברך ברכת המזון ואם רוצה לאכול או לשתות צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וישתה שכבר הסיח דעתו וצריך לחזור וליטול ידיו כדי שתהיה תיכף לנשילה ברכת המזון ומ"מ לכתחילה אין לעשות כן:

(ב) אפילו לא נטל ידיו עדיין רק שאמר הב לך ונברך הוי נמי היסח הדעת ואם רוצה לשתות צריך לברך ב"ר ואם רצה לאכול בזה יש מחלוקת אם צריך לברך אם לא ודווקא כשאמר בעה"ב הב ונברך והמסובין הסכימו לדבריו אבל אם א' מן האורחים או ב"ב אמר הב ונברך לא הוי היסח הדעת ומותר לכולם לאכול ולשתות עוד אם לא מי שגמר בדעתו שלא יאכל וישתה עוד:

(ג) אם לא נטל ידיו וגם לא אמר הב ונברך משנטל הכוס לברך ברכת המזון דינו כאלו נטל ידיו וצריך לברך ב"ר על מה שיאכל או ישתה:

(ד) בכל מקום דאמרינן דהוי היסח הדעת אם רוצה לאכול פת צריך ליטול ידיו אבל א"צ לברך על נשילת ידים (סי' קע"ט מ"א ס"ק ז') כדלעיל כלל מ' סימן ט"ו:

(ה) המתפלל בתוך הסעודה או שישן בסעודה שינת עראי אע"ג שהוא משך זמן לערך שעה כיון שנאנס בשינה לא מיקרי הפסק וא"צ לברך המוציא ואם ישן על מנתו שינת קבע משמע דהוי הפסק:

כלל מה. דין הלכות סעודה ודין צער ב"ח:

(א) אסור לאדם לאכול כלום עד שיתן מאכל לבהמה ועופות שמזונתן עליו דכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת ועיין לעיל כלל ה' סי' י"א אם הוי הפסק בין ברכת המוציא לאכילה. ואם צריך לשתות האדם קודם דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם (סי' קס"ז) ומדת הסידות שיתן לתרנגולים לאכול ולא יסמוך על מה שימצאו באשפתות וכן התול שמגדל בביתו ואסור לצער בע"ח דכתיב כי תראה המור אהדך נופל הקם תקים וגומר והיינו משום צער ב"ח ומכל מקום כל דבר שצריך לצרכי ב"א מותר ולכן מותר למרוט נוצות של אווזות חיות ומ"מ העולם נמנעים דהוא אכזריות (סה"ע סי' ה'):

(ב) לא יאכל דרך רעבתנות ולא יאחו המאכל בידו א' ויתלוש ממנו בידו הב' ולא ישוך-פרוסה ויניחנה על השולחן או יתננה לחבירו או לתוך הקערה שמא הוא מאוס לחבירו ולא ישתה מכוס ויתן לחבירו לשתות ולא יאחו אדם פרוסה כביצה בידו ויאכל ממנה ולא ילקט פירורין ויניח ע"ג השולחן (סי' ק"ט):

(ג) הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעה"ב יעשה ואם הוא דבר של כבוד אין ד"א לעשות מיד עד שיפציר בו מעט ואם הבעה"ב הוא גדול אפי' בזה אין מסרבין כלל אלא יעשה תיכף (סס וע"ג עוד הרנה דברי קוסר בסעודה):

חיי אדם כלל מה מו הלכות סעודה

(ד) יזהר מאוד לומר דברי תורה על השלחן שכל שולחן שלא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים ועיין בביא פי' על משנה זו ג' שאכלו ולא אמרו כו' ותראה העונש הגדול כשאין אומרים ד"ת ומהשכר שאומרים ד"ת. ועכ"פ יאמר איזה מזמור. ומנהג טוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור לדוד ה' רועי שהוא תורה וגם תפלה על מזונותיו כדאיתא בזהר דאסור לאכול עד שיתפלל על מזונו (ס"ק ס"ז נ"ד):

(ה) יזהר מאוד בפירוורין שלא יזקם דקשה לעניות ובוהר מחמיר מאוד אלא יכניסם ויתן לעופות (סי' קע"ח):

(ו) ואסור לנהוג ביוון באוכלין לפיכך אסור לזרוק אוכלים במקום שימאסו ואפי' אגוזים ושקדים אבל במקום שלא ימאסו מותר אבל פירות רכים שנמאסי' מחמת זריקתו אפילו במקום נקי אסור ופת אסור לזרוק אפי' במקום שלא ימאסו ואין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא שמא תשפך ואין סומכין בו הקערה אם היא מלאה מדבר שאם יפול על הפת ימאס ומותר לאכול דייסא בפת במקום כף והוא שיאכל הפת אח"כ. ומ"מ כיון שיש בזה ג"כ קצת ביוון שמשתמש מעשה עץ באוכלין ולכן המדקדקים אוכלין בכל פעם שמכניסין לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדייסא והנשאר מן הפת אח"כ אוכלין אותו בעצמן. ולא ישב אדם על קופה של נצרים שמלאה פירות כיון שהיא נכפפת והאוכלין נמאסים אבל בקופה של עץ שאינו נכפף מותר. ואם אוכלים מונחים על הארץ צריך להגביהו. ולצורך נטילת ידים שאין לו מים כיון שהוא מצוה מותר ליטול במשקים והיה מים אחרונים (ס):

(ז) הקונה פירות מן הנכרים המוכרים (כרות וז"ף) אסור לאכלם כ"א כשיקלוף או שידיה אותם שידוע שהנכרי אוהזן בידיו מלוכלכין בחלב ושאר איסוריי. והנסיון יעיד ע"ז שכשיניח אותם במים יהיה ניכר שהמים יהיו שמן:

(ח) יזהר מאוד שלא להניח על השולחן ספר שלא למד בו איזה ימים דידוע שיש בהם תולעים קטנים הרבה ויבוא לידי איסור ה"ו ואפשר ג"כ סכנה כדאמרינן מקק דספרי סכנתא והם תולעים:

(ט) כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח צריך ליתן ממנו להשמש דבר מועט ולא מהני בזה שום תנאי ואפילו במשרתים שלנו. ודוקא בשמש שעומד ומשמש בסעודה אבל אם מיסב עמו על השולחן א"צ. ומדת חסידות ליתן מכל מין ומין ואסור ליתן לשמש פרוסת פת אח"כ יודע שנמל ידיו דחיישינן מתוך מרדתו ישבחה מליטול ולא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך ויש מתירין דדוקא בנטילת ידים שעושה האיסור תיכף מה שאין כן בברכה ויש מקילין אם נתן לעני בתורת צדקה. והשמש אם א"י אם יתנו לו לשתות צריך לברך על כל כוס וכוס אם לא שהיה דעתו מתחלה על כל מה שיתנו לו (קס"ט):

כלל כזו. דין מים אחרונים וכוס של ברהמ"ו (ק"פ קפ"א קפ"ב קפ"ג):

(א) יזהר כל אדם ליטול ידיו קודם בהמ"ז וזה נקרא מים אחרונים וא"צ ליטול אלא עד פרק ב' מן האצבעות דהיינו ב' פרקים שלמעלה מזה לא יגיע הלכלוך מן המאכל וישפיל ידיו כרי שתירד הזוהמא והמברך הוא נוטל בראשונה עד ה' ואם המסובין רבים מתחילין מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתו ואין מכבדין במים אחרונים וכיון שמיניע לחמשה האחרונים יטול המברך תחלה (סי' קפ"ח):

(ב) אם אין לו מים מותר ליטול בכל מיני משקים ובכל מיני מים אעפ"י שפסולים לנטי' ולא ירחץ במים המין שאין מעבירין הזוהמא (ס):

(ג) אין נוטלין ע"ג קרקע אלא בכלי מפני שרוח רעה שורה עליהן ואם אין לו כלי מותר ליטול תחת השולחן במקום שאין עוברים בני אדם. ולכתחלה יגב ידיו קודם שיברך (ס):

(ד) אין להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. וצריך שיהיה פת מונח על השלחן בשעת ברהמ"ו אבל לא יביא פת שלם ואם מונח פת שלם המיקל ואינו מסירו לא הפסיד דדוקא לכתחלה אסור להביא דנראה כעורך שלחן לע"א אבל

אם

חיי אדם כלל מו מז הלכות ברהמ"ז

אם כבר מונח מותר ונהגין לכמות הסכין בשעת ברכת המזון או להסירו (סי' ק"פ):
 (ה) אם המסובין הם ג' חייבים לברך ברכת המזון על כוס אם הוא באפשר על
 היין מצוה מן המובחר ואם אין לו יברך על שאר משקין שהם חמר מדינה ששותין
 באותו מקום. ובשעת הדחק אף על (קוואס) שהוא שתיית עניים בכל השנה אבל
 לא על יאגדע קוואס או עפ"ל קוואס וכ"ש (לאקריץ) (סי' קפ"ג):

(ו) הכוס לא יהיה פגום ואם הוא פגום יכול לתקן במעט שאר משקין שנותנין
 לתוכו ואפילו ע"י מים ובלבד שלא יהיו פגומים (סג):

(ז) הכוס שמברכין עליו צריך שיהיה שלם ואפילו אם נשבר הבסיס שלמטה
 פסול ואפי' פגימה בשפת הכלי פוסל אם חסר כ"ש וכן נסדק אפילו לא חסר אם
 לא בשעת הדחק. ומעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ כדי שיהיה נקי
 ויהיה מלא ומקבלו בשתי ידיו ולא יחזיק אותו בשתיים אלא נותנו
 בימינו ומגביה טפה מן השולחן כדי שיראו אותו כל המסובין ולא יסיה דעתו
 ממנו ולכן יסתכל בו תמיד ואישר יד יקה בימין ידיה שהוא שמאל כל אדם
 (סימן קפ"ד):

(ח) משנתנו הכוס למברך לא ישיה המברך וכן המסובין ראוי שלא ישוהו
 ומכ"ש שאסור להפסיק בשום דיבור בשעת בהמ"ז. ויקדימו לסיים כל ברכה קצת
 קודם המברך כדי שיענו אמן (סז):

(ט) אחר ברכת המזון יברך על כוס שבירך עליו ויטעום המברך כמלא לוגמיו
 שהוא רוב רביעית עכ"פ. ומצוה שישחה רביעית שלם כדי שיוכל לברך ב"א
 ומשגרו לאשתו אפילו לא אכלה עמהם (סס' ק"ב):

(י) אע"ג דבקדוש י"א דלא מהני שתיית אחרים אלא דוקא המקדש צריך
 לטעום כולקמן כלל ו' בהלכות שבת בדין קידוש אבל בשאר דברים לכ"ע אם אין
 המברך רוצה לטעום יטעום א' מהמסובין כשיעור ול"ג דהטועם הוא יברך כמש"כ
 המ"א ואין שתיית ב' מצטרפין ומי"מ מצוה שיטעמו כל המסובין. ובריעבד אם
 שתו בין כולם מלא לוגמא יצאו (סז):

(יא) גדול מברך ואם רצה ליתן רשות לקמן לברך רשאי ואם הגדול מוציא
 ליחה שקורין (הוסטין) יברך אחר והנ"מ שאין שם אורח אבל יש שם אורח מברך
 האורח אעפ"י שבעה"ב הוא גדול ממנו כדי שיברך לבעה"ב ואם בעה"ב נותן
 הכוס לאורח לברך ואינו מברך מקצר ימיו דכתיב ואברכה מברכך וזה לא רצה
 לברך לבעה"ב ואם הבעה"ב רוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו או לאחר שמשלם
 לו בעד מוונת דוה א"צ לברך לבעה"ב רשאי (כ"ה):

כלל מז. דין בהמ"ז והטועה בה (קפ"ה קפ"ו קפ"ז קפ"ח):

(א) כשאוכל לחם שמברכין עליו המוציא חייב לברך אחריו ברכת המזון והוא
 מ"ע מדאורייתא והם ג' ברכות. הראשונה נקראת ברכת הין והיא הין את העולם
 כו' ומסיים הין את הכל. והשניה נקראת ברכת הארץ והיא נודה לך כו' ומסיים
 על הארץ ועל המזון. שלישית נקראת בונה ירושלים והיא רחם נא כו' ומסיים
 בונה ירושלים. ולפי שכאן מסיים ג' ברכות שהם דאורייתא לכן התקינו חכמים
 שיענו אמן אפילו אחר ברכת עצמו וברכה רביעית נקראת הטוב והמטיב והוא האל
 אבינו רוענו כו' ומסיימת ומכל טוב תמיד אל יחסרנו והשוטע שהמברך מסיים אל
 יחסרנו צריך לענות אמן כי כאן הוא סוף הברכה. והרחמן הוא אינו אלא מנהג
 (סימן קפ"ח קפ"ט):

(ב) לפי שברכת המזון הוא דאורייתא לפיכך כל ספק שיסתפק בו חייב לברך
 כדין כל ספק דאורייתא לחומרא. ונשים הם ספק אם חייבות מה"ת מדכתיב על
 הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ משא"כ כהנים ולוים אע"פ שאין להם
 חלק מ"מ יש להם ערי מגרש וי"א משום שלא ניתן להם ברית ותורה מ"מ אם
 אכלו כדי שביעה ונסתפקו אם ברכו ה"ל ספק דאורייתא וצריכין לברך ונ"ל אם
 לא אכלו כדי שביעה א"צ להחמיר (דה"י ס"ס עמ"ל כנר נרכו ואת"ל דל"ל נרכו עמ"ל
 הלכה כמ"ד דנענן כדי שביעה דאורייתא ואף דערכנן אכתי חייבין ע"מ ה"ל ספק

חיי אדם כלל מז הלכות ברהמ"ז

דרכן. ועיין ש"ך בכללי ס"ס. אבל נאכלו כדי שניעה ח"ל ס"ס שאם פטורין מדאורייתא לאינטיג ללא נפשו אינו נכנס בגדר ספק כמ"כ הפ"ח סע (סימן קפ"ו):

(ג) מדכתוב ואכלת ושבעת ו"א דאינו חייב עד שישבע ולכן אם אכל כדי שביעה לכ"ע חייב מדאורייתא ו"א דושבעת דקרא היינו שתיה אבל אכילה הוי בכזות ולכן אם אכל כזית ואינו צמא לשתות או שצמא ושתה חייב מדאורייתא ו"א דושבעת היינו כביצה שעל כביצה חייב מדאורייתא. ונ"מ אם מסתפק אם בירך דאם אכל כדי שביעה חייב בודאי לברך מספק ואם לאו למאן דס"ל דאינו אלא מדרבנן הוי ככל הברכות דמספקינן לקולא ומ"מ ראוי לירא שמים שיטול ידיו ויברך המוציא ויאכל כזית ויברך ברכת המזון דלכ"ע באכל כזית חייב לברך עכ"פ מדרבנן ומכ"ש באכל כביצה דדעת גדולי ראשונים דחייב מדאורייתא (סי' קל"ז):

(ד) כיון דברכת המזון דאורייתא החמירו בו שהאוכל פת אסור לצאת ממקומו עד שיברך ברכת המזון וצריך לברך מיושב דוקא ולא מעומד ולא מהלך ואם אכל בדרך כשהוא מהלך מותר לברך ג"כ במהלך שאין דעתו מיושבת עליו ונ"ל דאם אכל מיושב אפילו בדרך צריך לברך מיושב (כן משמע סימן קפ"ג סעיף י"א):

(ה) היה לו איזה מניעה שלא יוכל לברך במקום שאכל מותר לילך לזוית אחרת באותו חדר ואפילו הוא בית גדול. ונ"ל דמותר אפילו במקום שאינו רואה מקומו הראשון כגון אחורי תנור או אחורי (פארוואך) (כן נ"ל ממה שכ' המ"ח בס"י קפ"ח ס"ק ה' ומ"ט המ"ח ריש סי' קפ"ד והוא כשרואה מקומו ז"ע דוולאי משמע דמפכה לפכה אפילו אינו רואה מקומו מותר ואפשר דכוונתו דאפילו ממדר לקדר כשרואה מקומו כדליתא ריש סימן קל"ה):

(ו) נ"ל דאפילו במניעה קטנה מותר לברך בדי אמות שאכל דכל די אמות חשוב מקום אחד (כן נ"ל ממה שכתב המ"ח דסימן ז' ס"ק ל"ד לענין קניעת מקום למפלה):

(ז) היה דעתו מתחילה בשעת ברכת המוציא שיברך ברכת המזון בחדר אחר מותר לברך שם אפילו לא יאכל שם כלום. ולכתחילה לא יעשה כן אם לא שיש לו מניעה שלא יוכל לברך בחדר זה (מ"ח ריש סי' קפ"ד):

(ח) אם רוצה לילך לבית אחר לגמרי והיה דעתו לזה בשעת ברכת המוציא מותר ובתנאי שיאכל שם מעט פת וא"צ לברך על מה שיאכל וישתה שם כמבואר בכלל נ"ט. ואם לא היה דעתו מתחילה לכך אסור לצאת אפילו כשירצה לאכול שם וצריך לברך ברכת המזון קודם שיצא (סי' קע"ח נ"ח ס"ק מ'):

(ט) עבר ויצא אם יש לו שם פת אפילו פחות מכזית יאכל שם וא"צ לברך המוציא ולא על מה שיאכל וישתה שם ויברך שם ברכת המזון ואם אין לו שם פת כלל אם יצא במזיד צריך לחזור למקומו הראשון לברך ברכת המזון ומ"מ על מה שיאכל וישתה כאן משאר דברים א"צ לברך ברכה ראשונה וכן כשהחזיר למקומו הראשון א"צ לברך על מה שיאכל וישתה ואפילו אכל ביחיד כדאיתא כלל נ"ט. ואם יצא בשוגג בשעת הדחק א"צ לחזור למקום הראשון ויברך במקום השני (ט"ז סימן קפ"ד וכ"כ א"ח) ונ"ל דבדרך אפילו אכל באושפיזא ויצא בשוגג א"צ להחמיר כלל:

(י) עבר ויברך במקום השני אפי' יצא במזיד יצא ואם הוא רחוק ממקום הראשון שיש לחוש שעד שיחזור ישתה שיעור עיכול אף לכתחילה יברך במקום שנוצר (עיין ט"ז וא"ר ומ"ח סי' קפ"ד):

(יא) בירך במקום שהי' ראוי להסתפק בו שמא יש בו צואה ולא בדיק ואח"כ מצא צואה כ' א"ר דכיון דברהמ"ז דאורייתא צריך לחזור ולברך. ול"נ דא"צ (עיין לעיל כלל ג' סי' ל"ג. ואם הפסיק צאלמע הנרכה מוציא בכלל ה' סי' י"ג):

(יב) יברך קודם שישתכר. ובדיעבד אפי' כשהוא שכור יוכל לברך (סי' קפ"ה):

(יג) יברך באימה ויראה ובכוונה. ובשמחה. וז"ל הוזה"ק פי' ויקהל כתיב טוב עין

חיי אדם כלל מז הלכות ברהמ"ז נה

עין הוא יבורך ודא בעינא טבא בחדוה ולאן איהו למגנא לברכא בחדוה דהא מהדיא ברכתא ומהווא חדוה נתן מלחמו לדל אתר דאצטרך לאתונא מכל סטרין כו מילין אילין לא אתמסרו אלא לחכימין למנדע ארחא דאורייתא כו מהכא אוליפנא כל מאן דמברך ברכת מזונא כדקא יאות בחדוה ברעותא דלבא כד סליק מהווא עלמא אתר אתקנא ליה גו רזין עלאין בהיכלין קדישין זכאה איהו בינ דנטיר פקודא דמריה וידע שבחי דלהון עכיל. וכ"ש דאסור לעסוק במלאכה וישים כובע על ראשו ואסור להפסיק ואם שח במזיד צע אם יחזור לראש (נמ"א ס' קפ"ג ונס" ק"ד) וצריך להוציא מפיו ולהשמיע לאזניו כדלעיל כלל ה' ס"י ט"ז:

(יד) יש נוסחאות ברכת המזון הקצר שיש לסמוך עליהם רק שיוהר לומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים ואם לא אמר חזר לראש. ונ"ל דאפילו יודע בודאי שבירך ברכת המזון ומסתפק אם אמר ברית ותורה צריך לחזור (כמו שהוכחמי נמ"א ס' ג' לתוספת הוא מה"ת ע"ט):
(טו) צריך להזכיר מעין המאורע בבונה ירושלים דהיינו בשבת רצה וכ"ש וחז"מ וריח יעלה ויבוא (ס' קפ"ט).

(טז) טעה ולא הזכיר של שבת וכבר סיים בונה ירושלים אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה יי מקדש השבת. ואם לא אמר רק ברוך אתה יי נ"ל דיסיים למדני חוקך כדי שלא יצטרך להוסיף ברכה ואח"כ יזכיר מעין המאורע כדלעיל כלל כ"ד ס"י ח' ויסיים כד"ן (ס):

(יז) טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום הג פלוני הזה ברוך אתה יי מקדש ישראל והזמנים ואם חל יו"ט בשבת ושכח רצה וגם יעלה ויבוא אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום הג פלוני הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים. ואם אמר רצה או יעלה ויבוא ושכח השני אומר הברכה ששכח (ס):

(יח) אם כבר התחיל ברכה רביעית צריך לחזור לראש ברכת המזון. ונ"ל דלא מקרי התחלה עד שאמר בא"י אמ"ה האל אבל אם לא אמר רק בא"י אמ"ה אע"ג שכוונתו היה על הטוב והמטיב יסיים אשר נתן כו' (וראיה לזה מסימן רס"ח סעיף ג' נמ"א ס' ומדוקק לטכ"א דגמרא אצל פתח הטוב והמטיב) (ס):

(יט) ביז שלא סיים בונה ירושלים אע"ג שאמר בונה יאמר רצה או יעלה ויבא ומסיים תיבת בונה ירושלים אמן כ"כ א"ר בשם תו"ט בשם מהר"ש (ול"ע דנסימן תרפ"ג משמע איפכא. ועוד דל"כ אפילו אמר ג"כ זוכה ירושלים רק שלא אמר עדיין אמן כיון דאמן הוא לורך נככה א"כ עדיין לא מקרי סיים. ויותר היה נראה שיאמר זוכה ירושלים רצה והקלילנו דעכ"פ הוא נככה כלל כ"ד ס' כ"א משא"כ נא"י זוכה רצה והקלילנו דאין זה לשון נככה כלל וגם עיקר הדין ל"ע) (ס):

(כ) טעה ולא הזכיר בריח אפילו בלילה אע"ג דבתפלה א"צ לחזור מ"מ כיון שאינו אלא תוספת ברכה אין חילוק ולכן אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב דהיינו האל אבינו כדלעיל סימן י"ח אומר בא"י אמ"ה שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם ואם כבר אמר האל כו' א"צ לחזור:

(כא) בחז"מ דינו כמו ביו"ט אלא שיאמר אשר נתן ימים קדושים לעמו ישראל דחז"מ לא נקרא י"ט. וגם לענין זה אינו כיו"ט דאם כבר התחיל בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ודינו כריח. וכן האוכל סעודה ג' או יותר בשבת יש לו ג"כ דין זה כריח דאם התחיל כבר בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש. דבכל מקום שאינו מחוייב לאכול פת דוקא עד שלא יצא ידי סעודה בענין אחר אלא דוקא בפת דהיינו שבת ב' סעודות ובי"ט ב' סעודות. אבל סעודה ג' בשבת שבשעת הדחק יוצא במיני תרגימא וכן חז"מ או ריח אין חוב לאכול דוקא פת ולכן אם התחיל בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש בהמ"ז אבל כשנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב שדינו שיאמר ברוך שנתן אין חילוק ולעולם יאמר נוסחא

חיי אדם כלל מזו מח הלכות ברהמ"ז

א' בברוך תחלה וסוף ואפי' אכל כמה סעודו בשבת לעולם מברך בפתיחה וחתימה:
 (כב) בכל אלו שכתבנו דצריך לחזור אם היו ג' איצ' לזמן דכבר יצאו ידי זימון:
 (כג) דין ר"ח שחל בשבת ושכח יעלה או רצה ודין התחיל לאכול בער"ח או
 בר"ח ונמשך עד הלילה כ"ז תמצא בהלכות ר"ח כלל קמ"ז:
 (כד) היה אוכל בשבת וחשכה אם לא התפלל ערבית אומר רצה ואם כבר
 התפלל אינו מזכיר רצה דהוי תרתי דסתרי וכן הדין בר"ח והנוכה (סס"י קפ"ט)
 ואם לא התפלל רק שאמר המבדיל כו' צ"ע אם יזכור רצה וניל דזכור (כמ"ט כ'
 המ"א ס' רע"א ס"ק י"ד):

כלל מזח. דין ברכת הוימון (קל"ג עד ס' ר"א):

(א) ג' שאכלו ביהוד חייבין בזימון והוא מ"ע מדרבנן ואסמכיהו אקרא כי
 שם ה' אקרא הבו גודל כו' דהיינו א' אומר לשנים הבו וי"א דברכת הוימון הוא
 מה"ת (לכ"ז ס' קל"ט) דהיינו שיאמר א' נברך שאכלנו משלו והם עונים ברוך
 שאכלנו כו' ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו כו' ולא יאמר מטובו
 חיינו דמשמע מקצת טובו. ומצד הדין ראוי שהמברך לבד יברך והשומעין ישמעו
 ויכוונו לצאת אך לפי שברכת המזון מה"ת חיישינן שמא יפנו מחשבתם ולא ישמעו
 ולכן מוטב שכל אחד ואחד יברך עם המברך בלחש מלה במלה ויקדים מעט
 לסיים כל ברכה כדי שיענה אמן (ס' קפ"ג) ולכן צריך המברך לברך בקול רם
 כדי שישמעו המסובין אבל מה שהעולם נוהגין שכל אחד ואחד מברך לעצמו זה
 לא נקרא כלל ברכת הוימון. ולכן עכ"פ יזכרו לברך עמו בלחש מלה במלה עד
 הזן את הכל דעד שם הוא ברכת הוימון (ס' ר') והטוב והישר כשיודע במסובין
 שיכוונו לדברי המברך שיודיע להם שיכוונו לצאת וגם הוא יכוין להוציאם. ואז
 יאמר המברך לבד עד הזן את הכל והם ישמעו ויכוונו לדבריו ויענו אמן וכשסיים
 יאמרו כולם מן גודה לך (ס' קל"ה) ואם היו שנים אוכלים מצוה לחזור אחר שלישי
 להצטרף עמהם לזימון (ס' קל"ג) ואפי' גמרו כבר השנים לאכול אלא אם היו
 נותנין להם לאכול איזה דברים לקנוח היו אוכלין חייבין ליתן לו לאכול כדי
 שיצטרף ואם אין רוצה לאכול פת המנהג שנותנין לו כוס לשותות חוץ ממים. וי"א
 אפי' מים דעכ"פ הוא בכלל אכילה (מ"א ס' קל"ז) או מיני פירות ויאלל כזית או
 ישתה רביעית בפעם א' ואז מצטרף לזימון ודוקא קודם שנטלו ידיהם במים
 אחרונים וקודם שאמרו הב ונברך אבל אח"כ אינו מצטרף ומ"מ מצוה שיטלן
 ידיהם ויברכו המוציא כדי לצרפו לזימון אפי"ג דבלא"ה אין לעשות כן כדלעיל כלל
 מ"ד ס' א' משום מצוה שאני (ול"ע דנסי' קע"ט כ' דדוקא לחלק משום מלוה) וזה
 שמצטרף עמהם צריך לברך אח"כ ברכה אחרונה על מה שאכל ושתה ואם בירך
 ב"א קודם שזימנו שוב אינו מצטרף עמהם כיון שלא אכל אלא ארעי (ס' קל"ז
 ואינו דומה לס' ד')

(ב) ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אפי' כ"א אוכל מכברו ואפילו לא
 אכל עדיין כזית פת אינם רשאים לחלק כיון שקבעו עצמם בתחלת סעודה ואפי'
 רוצה לגמור סעודתו קודם שיגמרו האחרים. אבל אם לא קבעו עצמם בתחלת
 סעודה אלא שהאחרים כבר אכלו אפי' רק כזית ובא הג' וקבע עמהם אם גמר
 סעודתו עמהם חייבין לזמן אבל אם רצה לגמור סעודתו קודם להם כיון דלא התחיל
 עמהם וגם לא גמר הסעודה עמהם רשאי לחלק ולברך בפ"ע (ט"ז ס' קל"ג ס"ק
 ז' ומ"ג תמיה לי למה לא כ' הנ"י קילוק זה וז"ר כ' דלס"ל להנ"י לא הנכתי שהרי כ"כ
 שס סעיף ז' וכ"כ מ"א נזס הנ"י נסי' ר' ס"ק ז') ואם היה אנוס או מתירא מהפסד
 מזון אפי' קבע עצמו עמהם בתחלה מותר לגמור סעודתו קודם להם ויברך (ל"ר
 דל"א כ"ט נסי' ר') אבל אם אין הדבר נחוץ א"א צריך להחמיר (ע' מ"א ס' ר'):
 (ג) שכחו ובירך כ"א לעצמו או אפילו ברכו רק ב' מהם אינם יכולים לזמן
 עוד אבל אם שכח א' ובירך בפ"ע יכולים לזמן עליו אחר שיגמור ברכת המזון
 ויכול לענות ברוך שאכלנו משלו והם יוצאים ידי זימון אבל הוא אינו יוצא
 (ס' קל"ד):

(ד) ג' שאכלו יחד והלך אחד מהן וזימן עם הבורה אחרת אין יכולין לצרפו עוד לבי' הנשארים וי"א דעכ"פ יכולין לצרף עמהם אחד מן השוק (לנו) ול"ר סי' קל"ד אבל מרשב"א משמע דפרה לגמרי מהם הזימון ולא יועיל אפי' לצרף עמהם אחר ועיין בב"י ס"ס קצ"ג בשם רשב"א ויש להקל:

(ה) ד' שאכלו ביחד על שלחן אחד ושנים אכלו על שלחן אחר יכול א' מן הד' להצטרף עם הבי' ולזמן עמהם ואם כבר זימנו הג' הנשארים פרת זימון מן האחד ואינו מצטרף אבל אם היו ב' חבורות בכל חבורה ג' אין רשאי אחד להצטרף עם חבורה ב' דאז ישארו כאן ב' ולא יוכלו לזמן (כן מוכח בס' קל"ג):

(ו) אין חיוב זימון הל' אא"כ אכלו במקום קבוע ביחד אבל אם היו אוכלין מפוזרין אפי' כולם אוכלים מכבר אחד ובשעה אחת ובבית אחד אינן מצטרפין כיון שלא קבעו מקום יחד. ולכן נהגו עוברי דרכים שלא לזמן בבית נכרי [וע' הטעם ברמ"א סי' קצ"ג סעיף ג'] מ"מ אם קבעו עצמם אין נכון (סי' קל"ג) וכשיש נכרים בבית יאמר בתוך הרחמן הוא יברך [כו' כלנו] בני ברית כו' :

(ז) היו יושבין בעגלה ואכלו בקביעות צ"ע אם מצטרפים ונ"ל דבמקום ספק בג' זימנו אבל בעשרה יש לחוש להזכרת שם לבטלה אבל בספינה לכיע מצטרפין (סי' קס"ו מ"א ס"ק כ"ו):

(ח) ב' חבורות שאוכלין כ"א על שולחן שלו אם מתחילה קבעו עצמן שיצטרפו יחד אפי' הם בבי' בתים אם מקצתן רואין אלו את אלו או שיש שמש אחד המשמש לשני הבתים ויכולין לשמוע ברכת המזון מצטרפין ואם לאו אפי' הם בבית אחד אינם מצטרפים כיון שכל חבורה אוכלת על שולחן בפ"ע (סי' קל"ה מ"א) אבל דעת הרבה אחרונים דבבית אחד מצטרפין אפי' לא נכנסו מתחלה לכך ונ"ל לסמוך עליהם שלא לבטל מצות זימון כמו שכתבתי בס"י ה' :

(ט) ג' שאכלו כאחד ושנים מהם רוצים לברך ברהמ"ו אעפ"י שהג' אינו רוצה מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה אבל אחד אין יכול לכוף לבי' שיפסקו לו. וא"צ להפסיק מאכילתו אלא עד שיסיים המברך ברכת הזימון שהוא עד הזן את הכל ומותר לאכול אה"כ בלא ברכה ראשונה אם היה דעתו שיאכל עוד ואם לא היה ברעתו לאכול חייב לברך ברכה ראשונה (י'): :

(י) זה שהפסיק לשני יכול להפסיק כמה פעמים כגון שמתחלה אכלו ג' והפסיק להם אחד ואה"כ באו ב' אחרים ואכלו עם האחד יכול זה להפסיק עוד הפעם לשנים אלו דלא שייך לומר פרה זימון מיניהו כיון שנצטרפו עמו שנים שלא זמנו יכולים לזמן עליו וכן פעם ג' ויותר אבל אם היו חמשה בחבורה אחת והפסיק אחד לשנים שוב אינו יכול לזמן עם שנים מהנשארים דפרה זימון מכולם (ועיין לעיל סי' ד' ד' נצט רצ"ב) אבל אם היו שבעה או שמונה והפסיק אחד לשנים מהם יכול להפסיק פעם ב' וה"ה ששה דהא נשארו ג' וזולתו ואם היו עשרה והפסיקו ג' לשבעה א"צ להפסיק רק עד שאמרו ברוך אלהינו ואם אכלו אח"כ עם שבעה אחרים יכולים לזמן בשם דבאמירת ברוך אלהינו ל"ש פרה זימון דאכל ב' שכינתא שריא וה"ה אם יש ה' שהפסיקו מצטרפין עם ה' אחרים לברכת אלהי. (סי' כ' דמ"ב):

(יא) עשרה שאכלו כא' חייבין לברך בשם ולומר נברך אלהינו שאכלנו משלו הם עונים ברוך אלהינו כו' (ולא יאמר לאלהינו) ולפיכך אינן רשאים לחלק ואפי' לברך ג' ג' כיון דחייבין לברך בשם (סי' קל"ב):

(יב) אם טעה ולא אמר אלהינו אם עדיין לא ענו אחריו יחזור וזימן בשם ואם גם העונים טעו ולא אמרו אלהינו אין יכולים לחזור ולזמן (סס):

(יג) אפי' היו רק שבעה שאכלו פת וג' שאכלו פירות או ששתו כ"א רביעית משקין אפי' מים בענין שמחויב לברך ברכה אחרונה יכולים לזמן בשם ויכולים לומר שאכלנו דשתיה בכלל אכילה אבל ששה שאכלו פת אינן יכולים לזמן בשם דרובא דמינכרא בעינן ושאר דיני צירוף הכל שוה עשרה לדין ג' (סי' קל"ו ונמ"א ס"ק ג'):

יד) אעפ"י שבמקום שהם י' יותר אינן רשאין לחלק מי"מ בסעודות גדולות שיש

חיי אדם כלל מה הלכות ברכת המזון

הרבה ב"א אם אינן יכולים לשמוע מן המברך עכ"פ עד הזן את הכל אע"ג שעכשיו כולם מברכין ברהמ"ז מ"מ מוטב שיזמנו ג' ג' משלא ישמעו ברכת הזימון (סי' קל"ג):

(טו) עשרה שאכלו כאחד וצריך א' לילך לדבר מצוה כ' המ"א דמותר לזמן בג' ולי צ"ע ונ"ל דדוקא כשנשארו י' אבל כשלא נשארו י' אסור לצאת אפילו לדבר מצוה (סי' קל"ג):

(טז) " שאכלו כא' וקדמו ג' וברכו לעצמם אעפ"כ יכולים לזמן עליהם בשם (א"ר כ"ט קל"ז):

(יז) הנכנס אצל המברכין בזימון או שהיה שם ולא אכל שם כלל (ועיין לעיל סי' ג') כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. ואם נכנס וכבר אמר המברך רק שהעונים אומרים ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמין. ואם המסובים הם י' ומזמנין בשם אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. ואם כבר אמר המברך עונה אמין (סי' קל"ט):

(יח) האוכל דבר איסור אעפ"י שאין איסורו אלא מדרבנן נחלקו הפוסקי' אם מברכין עליו. מ"מ לכ"ע אין אכילתו נחשב לקביעות ולכן אין מזמנין עליו אבל אם אכל במקום סכנה מברכין (סי' קל"ו):

(יט) ג' שאכלו כל א' מכרו וא' נזהר בפת נכרי וא' אינו נזהר וכן א' מהם כהן אוכל חלה אעפ"י שזה שנוהר אינו יכול לאכול עם השנים וכן הישראל עם הכהן מ"מ כיון שזה שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר וכהן עם ישראל מצטרפין אבל אם הכהן אוכל חלה ונזהר מפת נכרי והישראל אוכל פת נכרי אינם מצטרפין שהרי שניהם אין יכולים לאכול מכבר אחד ואע"ג דיכולין כולן לאכול לחם אחר זה לא מהני רק דוקא שיכולין לאכול מלחם זה שאוכלין. ואם א' אוכל חלב וב' בשר המנהג שיברך זה שאכל חלב לפי שהוא יכול לאכול עם האוכלים בשר אבל אם א' אוכל גבינה קשה וב' בשר אין מצטרפין כלל ואע"ג דיכולים לאכול מלחם א' בלא בשר וגבינה דדוקא לאכול גבינה עם הלחם שאוכל בשר אסור אבל לחם לבד אם אינו מלוכלך מהם נראה דמותר מ"מ כיון שאינם יכולים לאכול הלחם עם התבשיל שאכלו לכן אינם מצטרפין. ומ"מ כיון דיש חולקים בדין זה דבשר וגבינה נ"ל דמצטרפין. ומ"מ אם זה שאוכל חלב אינו שותה יין או שאין כאן אלא שכר חדש והוא אינו שותה חדש מוטב שיברך זה שאוכל בשר בכוס מלברך בלא כוס (סג):

(כ) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם ואם רצו נשים לזמן בפני עצמן רשות בידן ואם אכלו עם אנשים חייבות ויוצאות בזימון שלנו אעפ"י שאינן מבינות. וקטן שהגיע לעונת הפעושות דהיינו בן ט' או י' ויודע למי מברכין הבי' בש"ע פסק דמצטרף בין לג' ובין לעשרה ודוקא א' ולא שנים ואע"ג דבתפלה אינו מצטרף אפי' אחד שאני התם כיון דלא מצי פטר נפשיה מיניה אבל ברכת המזון דאי בעי לא אוכל מצי לאצטרופי אבל אנו נהגין דאין מצטרף כלל עד שיהיה בן י"ג שנים ואז א"צ לבדוק אחר שערות דסמכינן על החזקה כיון שהגיע לשנים מסתמא הביא שערות אבל להוציא אחרים בבהמ"ז אינו מוציא עד שידעו בודאי שהביא שערות בדאורייתא לא סמכינן אחזקה זו. וחרש המדבר ואינו שומע וכן מי שאינו שומע גמור אם מכוננים ומבינים מצטרפין לזימון אעפ"י שהחרש אינו שומע הברכה (ועי' לעיל כלל ל' סי' א') ומי שנדוהו על עבירה אין מזמנין עליו (קל"ט):

כלל מט. דין ברכת שהכל וכללים בכרכה ראשונה של ברכת הנהנין:

(א) כתיב לה' הארץ ומלואה וא"כ הכל הוא כמו הקדש וכמו שאסור להנות מהקדש כ"א לאחר פדיון והנהגה מהם בלא פדיון מעל בקדשי ה' כן אסור להנות מע"ה בלא ברכה והוא הפדיון והנהגה בלא ברכה כאלו מעל בקדשי ה' ולפיכך תקנו אנכ"ג לברך על כל דבר ודבר שנהנין ממנו. וכמו שהייב אדם לברך בכל יום ויום לפי ענינו כדכתיב ברוך ה' יום ודרשו חז"ל דר"ל בכל יום ויום מעין ברכתו דודאי אין מהראוי לברך בשבת ברכות הראויות לפסח וכיוצא בו כן צריך לברך